

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Inesos Paročkienės
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Neteisėtas valstybės sienos perėjimas ir neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės
sieną**

**Illegal crossing of the state border and illegal transportation of people across the
state border**

Vadovė: doc. dr. Andželika Vosyliūtė

Recenzentas: lekt. Marius Aidukas

Vilnius

2023

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistriniame darbe pagrindinis dėmesys yra skiriamas neteisėtam valstybės sienos perėjimui ir neteisėtam žmonių gabenimui per valstybės sieną institutui, kuris reglamentuojamas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 291 ir 292 straipsniuose. Remiantis teisės doktrina ir teismų praktika analizuojami teisinio aiškumo ir tikslumo kriminalizacijos kriterijai. Autorė siekia atskleisti šio nusikaltimo sudėties objektyviuosius ir subjektyviuosius požymius teismų praktikoje ir doktrinoje. Šiuo darbu siekiama parodyti rimtas problemas, priežastis ir pasekmes, kurios kelia grėsmę tiek valstybės saugumui, tiek ir žmonių gyvybei bei gerovei.

Pagrindiniai žodžiai: teisinis reguliavimas, saugumas, pavojingumas, padariniai, pakaltinamumas, nepakaltinamumas, kvalifikavimas.

In this master's thesis the main focus is on the illegal crossing of the state borders and the illegal transportation of people across the state borders institution, which is regulated by the Article of 291 and 292 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania. Based on legal doctrine and court practice, the criteria for the criminalization of legal clarity and precision are being analysed. The author aims to reveal the objective and subjective characteristics of this crime in court practice and doctrine. This academic research paper aims to show serious problems, causes and consequences that pose a threat to both state security, people lives and their well-being.

Keywords: legal regulation, security, dangerousness, consequences, culpability, innocence, qualification.

TURINYS

1. NETEISĖTO VALSTYBĖS SIENOS PERĖJIMO IR NETEISĖTO ŽMONIŲ GABENIMO PER VALSTYBĖS SIENĄ SAMPRATA.....	7
1.1. Valstybės sienos, teritorijos ir apsaugos reglamentavimas.....	11
1.2. Laisvo asmenų judėjimo per valstybės sieną reguliavimo ypatumai.....	17
1.3. Tarptautiniai teisės aktai reguliuojantys Lietuvos valstybės sienos kirtimą....	23
2. NETEISĖTO VALSTYBĖS SIENOS PERĖJIMO OBJEKTYVIEJI IR SUBJEKTYVIEJI POŽYMIAI.....	26
2.1. Objektas.....	26
2.2. Objektyvieji požymiai.....	27
2.3. Subjektas.....	30
2.4. Subjektyvieji požymiai.....	31
3. NETEISĖTO ŽMONIŲ GABENIMO PER VALSTYBĖS SIENĄ OBJEKTYVIEJI, SUBJEKTYVIEJI IR KVALIFIKUOJANTYS POŽYMIAI.....	34
3.1. Neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną objektas ir objektyvieji požymiai.....	34
3.2. Neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną subjektas ir subjektyvieji požymiai.....	37
3.3. Neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną kvalifikuojantys požymiai..	40
4. KVALIFIKAVIMO YPATUMAI UŽ NETEISĖTĄ VALSTYBĖS SIENOS PERĖJIMĄ IR NETEISĖTĄ ŽMONIŲ GABENIMĄ PER VALSTYBĖS SIENĄ.....	44
4.1. Kvalifikavimo ypatumai už neteisėtą valstybės sienos perėjimą ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejai.....	44
4.2. Kvalifikavimo ypatumai už neteisėtą žmonių gabenimą per valstybės sieną..	49
IŠVADOS.....	54
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	57
SANTRAUKA.....	62
SUMMARY.....	63

IVADAS

Temos aktualumas. Neteisėtas valstybės sienos perėjimas ir neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną – visoje Europos Sąjungoje egzistuojanti problema. Nusikaltėlių tinklai, užsiimantys neteisėtu žmonių gabenimu per valstybės sieną, dažnai naudoja tuos pačius maršrutus ir metodus tarpvalstybinei nusikalstamai veikai, pavyzdžiui prekybai žmonėmis, kontrabanda ir narkotikais. Galima pagrįstai pritarti, kad būtent šių nusikalstamų veikų analizė atskleidžia nusikalstamumo specifiką. Dėl itin patrauklios geografinės padėties Lietuva nuo pat nepriklausomybės laikų tapo patrauklia tranzitine valstybe iš Rytų šalių patekti į Vakarų arba į Šengeno erdvę. Neteisėto valstybės sienos perėjimo ir neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną srautai Lietuvoje sumažėjo dėl sustiprintos sienų kontrolės, technikos naujovių įdiegimo, griežtesnių bausmių bei operatyvesnių sulaikymo ir išsiuntimo procedūrų.

Europos sienų ir pakrančių apsaugos agentūros „Frontex“ duomenimis, teigiama, kad neteisėtas Europos Sąjungos sienų kirtimų skaičius per pirmuosius devynis 2022 metų mėnesius išaugo 70 procentų ir pasiekė aukščiausią lygį nuo 2016 metų. Didžiąją nelegalią dalį sudaro Sirijos ir Afganistano piliečiai, o taip pat atvykę ir karo pabėgėliai iš Ukrainos.

Šiuo metu, Lietuva turi sienas su Latvija, Baltarusija, Lenkija ir Rusija. Pažymėtina, kad 2011 metais, pagrindinė probleminė sienos atkarpa buvo su Baltarusija, o šiuo metu su Ukraina ir Rusijos Federacija, nes yra padidėjęs nelegalių asmenų skaičius, kurie vieni bėga nuo karo, o kiti nuo mobilizacijos. Apskritai teigiama, kad žmonės gali migruoti ir vengdami persekiojimo, gamtos stichijų ar kitų katastrofinių padarinių.

Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir pasienio teisinį režimą reglamentuoja Valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymas. Lietuvos Respublikos valstybės siena – tai linija ir šia linija einantis vertikalus paviršius, apibrėžiantis Lietuvos Respublikos teritorijos ribas sausumoje, žemės gelmėse, oro erdvėje, vidaus vandenyse, teritorinėje jūroje ir jos gelmėse. Teritorinė jūra yra 12 jūrmylių pločio vandenys prie Lietuvos pakrantės. Valstybės sieną galima pereiti tik nustatytose vietose pasienio kontrolei pateikus pasą arba kitą tarptautinius reikalavimus atitinkantį dokumentą ir atlikus muitinės kontrolę (Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymas, 2000).

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1 ir 2 straipsniai skelbia, kad Lietuvos valstybę kuria Tauta, kad Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika ir kad suverenitetas priklauso Tautai (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992).

Konstitucijos 3 straipsnis nustato, kad niekas negali varžyti ar riboti Tautos suvereniteto, savintis visai Tautai priklausančių suverenių galių. Tauta ir kiekvienas pilietis turi teisę priešintis bet kam, kas prievarta kėsina į Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą, konstitucinę santvarką (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992).

Neteisėtai pereinant ar neteisėtai gabenant žmones per valstybės sieną tokiu būdu kėsinama į valdymo tvarką ir pažeidžiamas Lietuvos Respublikos valstybės sienos neliečiamumas bei visuomenės saugumas. Įstatymas nusikaltimu pripažįsta tyčinį neteisėtą Lietuvos Respublikos valstybės sienos perėjimą: už tai baudžiama bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų (Lietuvos Respublikos BK 291 str.1d.).

Neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną yra priskirtas prie sunkesnių nusikaltimų kategorijos, kuris pažeidžia tiek tarptautinės teisės, tiek ir nacionalinės teisės nuostatas. Tai yra veiksmas, kai žmonės yra nelegaliai vežami per valstybės sieną be reikiamų dokumentų, pavyzdžiui, vizų arba leidimų. Neteisėtas žmonių gabenimas gali būti atliekamas įvairiais tikslais, įskaitant prekybą žmonėmis, darbo jėgos išnaudojimą, priverstinę prostituciją, nusikalstamas veikas ir kt. Toks gabenimas dažnai būna susijęs su kitomis nusikalstamomis veikomis ir dažnai turi teisinių padarinių žmonėms, kuriuos veža. Neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną sukelia sunkių padarinių žmonių saugumui ir gerovei. Tokio gabenimo metu žmonės gali būti pažeidžiami ir priverstinai izoliuojami, o taip pat gali turėti neigiamų pasekmių jų sveikatai tiek fiziškai, tiek psichologiškai. Be to, jie gali būti priversti dirbti arba elgtis prieš jų valią ir negalėti laisvai judėti arba bendrauti su kitais žmonėmis. Daugelyje šalių yra įsteigtos organizacijos, skirtos kovoti su neteisėtu žmonių gabenimu per valstybės sieną. Šios organizacijos teikia pagalbą žmonėms, kurie tapo tokio gabenimo aukomis, ir stengiasi užkirsti kelią tolesniam žmonių gabenimui per valstybės sieną. Jos taip pat bendradarbiauja su valstybės institucijomis, siekdamos sustabdyti neteisėtą žmonių gabenimą ir patraukti atsakomybėn veikėjus, kurie vykdo tokias veikas.

Būtina pabrėžti, kad neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną yra nepriimtinas ir turi būti prevencijuojamas, yra tarptautinė problema, kuri reikalauja koordinuoto bei nuoseklaus tarptautinio ir nacionalinio požiūrio.

Pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 292 straipsnį gali būti paskirtos griežtos bausmės, įskaitant ilgalaikį laisvės atėmimą. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo (Lietuvos Respublikos BK 292 str.)

Tiesioginis objektas – valstybės sienos neliečiamumas. Dalykas – visuomenės saugumas.

Tyrimo objektas – nusikalstamų veikų, numatytų Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 291-292 straipsniuose, subjektyviųjų, objektyviųjų ir kvalifikuojančių požymių analizė, Lietuvos ir tarptautinės teisės aktų reguliavimas, valstybės sienos, teritorijos ir apsaugos reglamentavimas, asmenų judėjimo per valstybės sieną ypatumai, kvalifikavimo ypatumai kylantys teismų praktinėje veikloje.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti neteisėto valstybės sienos perėjimo ir neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną, teorinius ir praktinius aspektus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Aptarti neteisėto valstybės sienos perėjimo ir neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną sampratą, valstybės sienos, teritorijos ir apsaugos reglamentavimą.
2. Išanalizuoti LR teisės aktus ir teismų praktiką.
3. Išanalizuoti tarptautinius teisės aktus reguliuojančius Lietuvos valstybės sienos kirtimą.
4. Išnagrinėti neteisėto valstybės sienos perėjimo ir neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną objektyviusius, subjektyviusius ir kvalifikuojamus požymius.
5. Išsiaiškinti kvalifikavimo ypatumus ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindus.

Tyrimo metodai. Rašant šį darbą, buvo remtasi loginiu – analitiniu, lingvistiniu, istoriniu ir sisteminiu metodu. Daugiausia naudotas loginis – analitinis metodas, remiantis juo atlikta informacijos šaltinių analizė. Išanalizuoti: tarptautinės ir Lietuvos Respublikos teisės aktai, Lietuvos Respublikos Konstitucija, teorinė ir mokslinė literatūra.

Lingvistinis metodas naudotas siekiant išsiaiškinti neteisėto valstybės sienos perėjimo ir neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną nusikaltimo sudėties požymių turinį.

Istorinis metodas pasitelktas siekiant atskleisti valstybės sienos raidą, sampratą ir ribas.

Sisteminis metodas taikytas siekiant aptarti teisės aktų ir teismų praktikos analizę.

Tyrimo originalumas. Šia tema nėra daug gyvo mokslinio dispuo, kurio paskirtis būtų išnagrinėti neteisėto valstybės sienos perėjimo ir neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną nusikaltimo sudėtį. Baigiamajame darbe, remiantis teisės doktrina ir teismų praktika, analizuojamas neteisėtas valstybės sienos perėjimas ir neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną institutas, kvalifikavimo ypatumai bei atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindai. Lyginant su kitais tyrimais, darbe skirtas didesnis dėmesys į nusikalstamos veikos subjektyviusius, objektyviusius ir kvalifikuojančius požymius.

Svarbiausi šaltiniai. Analizuojant neteisėto valstybės sienos perėjimo ir neteisėto žmonių gabenimą per valstybės sieną, autorė rėmėsi galiojančia Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso redakcija, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso redakcija, Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymu, Ženevos 1951 m. liepos 28 d. konvencija dėl pabėgėlių statuso, Tarybos direktyva 2002/90/EB 2002 m. lapkričio 28d. dėl padėjimo neteisėtai atvykti, vykti tranzitu ir apsigyventi, Europos Parlamento ir Tarybos 2004 m. balandžio 29 d. direktyva 2004/38/EB dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje, Tarybos pagrindų sprendimu 2002/946/TVR 2002 m. lapkričio 28 d. Taip pat remtasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika (LAT). Naudotasi tradiciniais šaltiniais baudžiamosios teisės problematikai tirti, tai: Abramavičius, A., et al., „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentarai, I ir III knygos“, 2010, bendroji ir specialioji dalis; Vilniaus Universiteto mokslininkų vadovėliai: „Lietuvos baudžiamoji teisė“. Taip pat Mykolo Romerio universiteto Piesliako, V., vadovėlis, 2009, „Lietuvos baudžiamoji teisė“ I knyga; Prapiesčio, J, et al. 2002 vadovėlis „Namų advokatas“; Švedo, G., et al. 2005 vadovėliu „Europos Sąjungos ir Lietuvos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje“; Piesliakas V. 1996 vadovėlis „Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį“; Švedo, G. 2006 vadovėlis „Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje“. Dar kituose tyrimuose aptariant valstybės sienos raidą, sampratą ir jos ribas buvo pasiremta Liekio, A., vadovėliu, 1997, „Lietuvos sienų raida“. Darbe atliekant tyrimo analizę, vertinant nusikalstamos veikos subjektyviųjų ir objektyviųjų požymių turinį, buvo naudotos profesoriaus Gutausko, A. 2014 „Visuotinės Lietuvių enciklopedijos“ įžvalgos. Taip pat buvo remtasi ir kitais moksliniais straipsniais bei disertacijomis.

1. NETEISĖTO VALSTYBĖS SIENOS PERĖJIMO IR NETEISĖTO ŽMONIŲ GABENIMO PER VALSTYBĖS SIENĄ SAMPRATA

Neteisėtas valstybės sienos perėjimas. Baudžiamasis įstatymas neteisėtą valstybės sienos perėjimą reglamentuoja Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 291 straipsnyje. Įstatymas nusikaltimu pripažįsta tyčinį neteisėtą Lietuvos Respublikos valstybės sienos perėjimą: už tai baudžiama laisvės atėmimu iki dvejų metų arba bauda, arba areštu (1d.). Pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 11 straipsnio 3 dalį priskiriamas nesunkiam nusikaltimui. Nesunkus nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė neviršija trejų metų laisvės atėmimo.

Įstatyme numatytos ir dvi išimtys, 2 dalis skelbia, kad šis straipsnis neapima tų atvejų, kai užsienio pilietis neteisėtai atvyksta į Lietuvos Respubliką, norėdamas pasinaudoti prieglobsčio teise, o 3 dalis – kad užsienietis, kuris neteisėtai perėjo Lietuvos Respublikos valstybės sieną, siekdamas iš Lietuvos Respublikos teritorijos neteisėtai patekti į trečiąją šalį, nuo baudžiamosios atsakomybės pagal šį straipsnį gali būti atleidžiamas ir įstatymuose bei Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse nustatyta tvarka deportuojamas į šalį, iš kurios neteisėtai perėjo Lietuvos Respublikos valstybės sieną, arba į šalį, kurios pilietis jis yra (Lietuvos Respublikos BK 291 straipsnis). Įstatymas detaliau apie neteisėtą valstybės sienos perėjimą, neatskleidžia.

Baudžiamosios teisės doktrinoje yra apibrėžiamas, kad neteisėtas valstybės sienos perėjimas yra valdymo tvarkos pažeidimas ir pažeidžiamas Lietuvos Respublikos valstybės sienos neliečiamumas, kuris pažeidžiamas nesilaikant nustatytų taisyklių, kad ši nusikaltimo sudėtis yra blanketinė, kadangi valstybė norminiais aktais nustato tam tikrą pasienio ruožo režimą, t.y. taisyklių ir priemonių, kurių reikia nustatyti tvarkai pasienio ruože užtikrinti, visumą (Abramavičius et al., 2001, p. 21). Toliau komentuojama, kad BK 291 straipsnio prasme Lietuvos Respublikos valstybės sienos kirtimas laikomas neteisėtu, kai siena kertama neturint reikalingų dokumentų, pasinaudojant svetimu ar padirbtu dokumentu, arba nors ir turint dokumentus, tačiau be atitinkamo leidimo, kai jis yra būtinas, arba išvengiant pasienio kontrolės patikrinimo, kertant valstybės sieną nenustatytoje vietoje, t.y. ne per sienos perėjimo punktus. Dėl tokių taisyklių pažeidimo, nurodoma, kad paprastai iškyla administracinė arba baudžiamoji atsakomybė ir nusikaltimas laikomas baigtu nuo sienos linijos kirtimo momento (formalioji sudėtis).

Pagal Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymą neteisėtu valstybės sienos perėjimu vadintinas sienos linijos kirtimas:

- 1) išvengus patikrinimo pasienio kontrolės punkte;
- 2) pateikus suklastotą dokumentą, suteikiantį teisę kirsti valstybės sieną;
- 3) paveikus pasienio kontrolės pareigūną tokiu būdu, kad šis neteisėtai praleidžia asmenį per sieną;

- 4) nesilaikant įstatymais, Vyriausybės nutarimais ir tarptautinėmis sutartimis numatytų specialių sienos kirtimo tvarkų (Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymas, 2000).

Pavyzdžiui, LAT baudžiamojoje byloje 2K-197-222/2020 neteisėtas valstybės sienos perėjimas apibrėžiamas, kad yra pažeidžiama įstatymais ir kitais teisės aktais nustatyta valstybės valdymo tvarka valstybės sienos režimo srityje, kad valstybės sienos apsaugai taikomos priemonės, kuriomis siekiama užtikrinti, kad asmenys laikytųsi valstybės sienos teisinio režimo, pasienio kontrolės punktų veiklos taisyklių, kad užtikrintų kitus svarbius asmenų, visuomenės ir valstybės interesus pasienio kontrolės punktuose ir vietose, kur galioja pasienio teisinis režimas. Taip pat pateiktas Teismo išaiškinimas, kad BK 291 straipsnio 1 dalies dispozicija yra blanketinė, kad aptariamas nusikaltimas yra tarptautinio pobūdžio (konvencinis), todėl, sprendžiant baudžiamosios atsakomybės klausimą, BK taikymas bei aiškinimas paprastai susijęs ir su tarptautinės teisės aktais, kad atsakomybė pagal BK 291 straipsnio 1 dalį nustatyta tik tais atvejais, kai pažeidžiamos saugomos valstybės sienos, t.y. tos, kurią laisvai pereiti draudžiama (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-197-222/2020).

Kitoje, LAT baudžiamosios bylos 2K-127/2004 teisėjų kolegijos konstatuota, kad neteisėtas valstybės sienos perėjimas yra sausumos, vandens ar oro sienos kirtimas bet kuriomis priemonėmis ir būdais neturint atitinkamo dokumento, arba turint dokumentus, tačiau pereinant sieną nenustatytoje vietoje tiek iš Lietuvos, tiek ir į Lietuvą. Šis nusikaltimas laikomas baigtu neteisėtai perėjus valstybės sieną (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. vasario 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-127/2004).

Apibendrintai, darytina išvada, kad neteisėtas valstybės sienos perėjimas yra veiksmas, kai asmuo ar asmenys pereina valstybės sieną be atitinkamų leidimų ar procedūrų, tokių kaip pasas, vizos, leidimas gyventi arba darbo leidimas. Tai yra dažnas reiškinys, ypač kai kalbama apie nelaimės, karo arba konfliktų zonas. Šis veiksmas dažniausiai laikomas nusikaltimu, nes jis pažeidžia valstybės suverenumą, įskaitant ir kriminalinius veiksmus, pavyzdžiui, nelegalią prekybą žmonėmis, narkotikais, ginklais ir panašiai.

Neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną. Baudžiamasis įstatymas neteisėtą žmonių gabenimą per valstybės sieną reglamentuoja Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 292 straipsnyje. Šiame straipsnyje pirmoje dalyje apibrėžiamas taip: „tas, kas neteisėtai per Lietuvos Respublikos valstybės sieną gabeno nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturintį užsienietį arba neteisėtai valstybės sieną perėjusį tokį užsienietį gabeno ar slėpė Lietuvos Respublikos teritorijoje, baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki šešerių metų“. Pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 11 straipsnio 4 dalį priskiriamas apysunkiui nusikaltimui. Apysunkis nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija trejus metus laisvės atėmimo, bet neviršija šešerių metų laisvės atėmimo.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 292 straipsnio antra dalis skelbia, kad: „tas, kas padarė šio straipsnio 1 dalyje numatytas veikas dėl savanaudiškų paskatų, arba jeigu tai sukėlė pavojų asmens gyvybei, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų“.

Šio įstatymo dėl neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną, trečioji dalis sako jog: „tas, kas organizavo šio straipsnio 1 dalyje numatytas veikas, baudžiamas laisvės atėmimu nuo ketverių iki dešimties metų. Komentuojamo straipsnio 2 ir 3 dalyje numatyti nusikaltimai pagal Lietuvos Respublikos 11 straipsnio 5 dalį - priskirtini prie sunkių nusikaltimų, už kurios baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija šešerius metus laisvės atėmimo, bet neviršija dešimties metų laisvės atėmimo.

Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo (Lietuvos Respublikos BK 292 straipsnis).

Taigi, neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną yra priskirtas prie sunkesnių nusikaltimų kategorijos, kuris pažeidžia tiek tarptautinės teisės, tiek ir nacionalinės teisės nuostatas.

Baudžiamosios teisės doktrinos duomenimis, asmens gabenimas per Lietuvos Respublikos valstybės sieną suprantamas kaip, bet koks šio asmens transportavimas per valstybės sieną - per pasienio kontrolės punktą arba jį apeinant. Tai gali būti asmens vežimas bet kokiomis kelių, vandens ir oro transporto priemonėmis, vedimas pėsčiomis, plaukiant per vandens telkinį ir panašiai. Gabenimo neteisėtumą nulemia tai, kad gabenamas asmuo kerta sieną nelegaliai, t.y. išvengiant patikrinimo pasienio kontrolės punkte, pateikiant suklastotą dokumentą, suteikiantį teisę kirsti valstybės sieną, paveikiant pasienio kontrolės punkto pareigūną tokiu būdu, kad šis neteisėtai praleidžia asmenį per sieną. Gabenimas per valstybės sieną laikomas baigtu nuo momento, kai gabenamas asmuo

patenka į Lietuvos Respublikos valstybės pasienio juostos ribas, nusikaltimo sudėtis formali (Piesliakas, 2000, p. 38).

Doktrinoje komentuojama ir dėl neteisėtai valstybės sieną perėjusio nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturinčio užsieniečio gabenimu Lietuvos Respublikos teritorijoje, laikytini bet kokie veiksmai, kuriais neteisėtai valstybės sieną perėjęs užsienietis perkeliamas iš vienos vietos į kitą Lietuvos Respublikos teritorijoje, t.y. nekertant valstybės sienų. Ši veika gali būti padaroma vedant, vežant, plukdant nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvoje neturintį užsienietį, pavyzdžiui, iš vienos slaptavietės į kitą, nuo vienos valstybės sienos prie kitos ir panašiai. Užsieniečio neteisėto gabenimo per valstybės sieną būdai yra alternatyvūs ir veikai kvalifikuoti įtakos neturi (Abramavičius et al., 2010, p. 485).

LAT baudžiamojoje byloje Nr. 2K-199-719/2022 argumentuojamas išaiškinimas, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 292 straipsnio 1 dalyje baudžiamas tas, kas neteisėtai per Lietuvos Respublikos valstybės sieną gabeno nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturintį užsienietį, o pagal šio straipsnio 2 dalį, baudžiamas tas, kas šiuos veiksmus atliko dėl savanaudiškų paskatų. Teismas pažymi, kad nusikalstama veika padaroma dėl savanaudiškų paskatų tada, kai ji padaroma siekiant turėti iš to kokią nors turtinę naudą (t. y. pinigų, daiktų arba įsigyti turtinę teisę ir kt.) sau ar kitiems asmenims. Pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 292 straipsnio 3 dalį, baudžiamas tas, kas organizavo šio straipsnio 1 dalyje numatytas veikas. Baudžiamoji atsakomybė gali būti taikoma nepaisant to, kad šių asmenų kelionę kitose valstybėse ar netgi kitą jų kelionės etapą Lietuvos Respublikoje, organizavo kiti asmenys. Šiuo atveju svarbiausia nustatyti, ar kaltinamojo vaidmuo atitinka baudžiamajame įstatyme įtvirtintus organizatorių apibūdinančius požymius (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. spalio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-199-719/2022).

Autorės nuomone, neteisėtas žmonių gabenimas suprantamas kaip bet koks neteisėtas pervežimas, pervedimas, perskraidinimas, perplukdymas per sieną, kitaip tariant, bet kokie veiksmai, kuriais nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturintis užsienietis neteisėtai transportuojamas bet koku būdu iš užsienio valstybės į Lietuvos Respublikos teritoriją per valstybės sieną ir tokiu būdu yra pažeidžiama teisės aktais reguliuojama tvarka bei yra viena iš svarbiausių problemų, kuri kelia grėsmę valstybei ir piliečių saugumui bei tarptautinėms santvarkoms. Toks neteisėtai gabenamų žmonių veiksmas turi didelį neigiamą poveikį, nes jis gali sukelti nelegalaus verslo padidėjimą, socialinę įtampą ir kitokius neigiamus padarinius.

1. 1. Valstybės sienos, teritorijos ir apsaugos reglamentavimas

Valstybės istorija yra neatskiriama nuo jos sienų istorijos. Tauta, valstybė gali egzistuoti tik tam tikroje teritorijoje. Valstybės savo sienas pradėjo saugoti dar senaisiais laikais. Todėl nuo senovės laikų sienų klausimai turėjo didelės reikšmės tautų bei valstybių gyvenimui. Jau romėnai buvo sukūrę sienų teisės pagrindus, net turėjo sienas globojusius dievus: Janus – dviveidis, saugojęs sienų perėjimus, Limentinus – slenksčių ir užtvartų dievas, Forculus – vartų, Cordea – durų ir užraktų deivė (Liekis, 1997, p.3).

Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo laikais, Lietuvos sienos vėl kito dėl istorinių įvykių. Po Pirmojo pasaulinio karo, Lietuva tapo nepriklausoma ir jos teritorija buvo apibrėžta Pagrindų sutartimi, kurią pasirašė Lietuva, Lenkija ir Baltarusija.

Nepriklausoma Lietuvos Respublika buvo pripažinta 1922 m.

Po Antrojo pasaulinio karo, Lietuva pateko į Sovietų Sąjungą ir jos teritorija buvo išplėsta. Po Sovietų Sąjungos griūties, Lietuva tapo nepriklausoma ir buvo pradėta kurti nauja valstybė.

Lietuvos sienos po nepriklausomybės atkūrimo 1990 - aisiais metais yra pripažintos tarptautiniu lygiu, Lietuva yra narys Europos Sąjungoje, taigi jos sienos yra dalis Europos Sąjungos išorės sienų. Europos Sąjungos narystė reiškia, kad Lietuvos sienos yra atviresnės tarptautiniam judėjimui, tačiau taip pat privalo atlikti Europos Sąjungos reikalavimus dėl sienų saugumo ir kontrolės.

Lietuvos valstybės ir lietuvių tautos sienos niekomet nebuvo ir nėra tapačios sąvokos. Lietuvos valstybė baigėsi ir baigiasi ten, kur pasibaigdavo ir pasibaigia Lietuvos įstatymų galia. Jos ribos žymimos muitinėmis, sienų linijų gairėmis, stulpais, grioviais ir kt. Lietuvos, lietuvių tautos etnografinės žemės, baigiasi tik ten, kur pasibaigia lietuvių tautinės kultūros žymės, lietuviškumas, lietuviškosios kultūros apraiškos. Be to, valstybės sienos paprastai nustatomos gretimų valstybių sutartimis.

Valstybės siena. Lietuvos Respublikos valstybės siena yra vertikali linija, apibrėžianti valstybės teritorijas – sausumas, vandens, žemės gelmių bei oro erdvės – ribas. Valstybės sienos nustatytos tarptautinėmis sutartimis.

Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymas Nr. VIII – 166 (Žin., 2000-10-31, Nr. 42-1192. TAR, 2017-07-13) reglamentuoja valstybės sienos sampratą ir jos ribas, šio įstatymo pirmas straipsnis nustato Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir pasienio teisinius režimus, pasienio kontrolės punktų veiklą, valstybės sienos apsaugos organizavimą, Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos

vidaus reikalų ministerijos (toliau – Valstybės sienos apsaugos tarnyba) struktūrą, jos organizavimo pagrindus, finansavimą, funkcijas, pareigūnų teises ir pareigas, taip pat prievartos panaudojimo teisėtumo sąlygas. Antra, šio įstatymo nuostatos yra suderintos su Europos Sąjungos teisės aktu, nurodytu šio įstatymo priede, nuostatomis. Trečia, šis įstatymas Lietuvos Respublikos ar užsienio valstybės kariuomenės nustatyto kontingento ir jam priskirtų karinėse pajėgose tarnaujančių civilių tarnautojų taikiam vykimui per valstybės sieną ir karinių krovinių gabenimui tranzitu per Lietuvos Respublikos teritoriją taikomas tiek, kiek tai yra tiesiogiai nustatyta šiame įstatyme.

Doktrinos duomenimis, pagal Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymą skiriami:

pasienio ruožas – nuo valstybės sienos į valstybės teritorijos gilumą einanti sausumos ir (ar) vidaus vandenų paženklinta juosta, kurioje galioja teisinis pasienio režimas. Pasienio režimas – pasienio zonoje ir pasienio ruože nustatomas spec. režimas, pagal kurį reglamentuojama piliečių ir kt. asmenų įvažiavimo, laikino buvimo, gyvenimo, keliavimo, taip pat kitokių jų teisių realizavimo tvarkos bei elgesio taisyklės, transporto priemonių apskaitos ir laikymo, jų judėjimo, kt. vertybių ar krovinių gabenimo ir pan. taisyklės, kurias kontroliuoja pasienio kontrolė. Pasienio kontrolė – taisyklių ir jų pagrindu atliekamų veiksmų, kuriais užtikrinama valstybės sienos apsauga, visuma. Pasienio kontrolę vykdo atitinkami valstybės spec. padaliniai; pvz., pasienio kariuomenė, priešlėktuvinės gynybos kariuomenė, pasienio policija ir panašiai. Pasienio zona – paženklinta pasienio ruožo dalis, einanti nuo valstybės sienos į teritorijos gilumą, kurioje fiziniams ir juridiniams asmenims taikomi teisiniai pasienio režimui valstybės sienos apsaugos zonoje užtikrinti būtini reikalavimai. Teritorinė jūra – pakrantės 12 jūrmylių pločio Baltijos jūros vandenų juosta, kuri yra sudėtinė Lietuvos Respublikos teritorijos dalis (Prapiestis et al., 2002, p. 639).

Lietuvos sienos yra svarbus nacionalinio saugumo elementas, kuris užtikrina valstybės suverenitetą, stabilumą ir gyventojų saugumą.

Viena svarbiausių priemonių, kad buvo pasirašyti susitarimai su kaimyninėmis valstybėmis, kurie padėjo užtikrinti gerus santykius ir bendradarbiavimą sienų apsaugos srityje. Be to, Lietuva prisijungė prie Europos Sąjungos, taip pat prie NATO, kurie užtikrina papildomą apsaugą nuo išorinių pavojų. Lietuvos sienų kontrolė yra įgyvendinama įvairiais būdais, įskaitant kelių, geležinkelio, oro ir jūrų transportą. Lietuvos sienų saugumas ir kontrolė yra patikrinami muitinės, sienos apsaugos ir kitų institucijų, kurios atlieka muitinės ir imigracijos patikrinimus, stebi prekybą ir kitus procesus,

susijusius su siena. Valstybinė sienos apsaugos tarnyba atsakinga už valstybės sienos apsaugą, apsaugant sienų teritorijas nuo nelegalios prekybos, nelegalių migrantų ir kitų nelegalių veiksmų. Valstybės sieną sausumoje galima pereiti tik po patikrinimo pasienio kontrolės punkte. Draudžiama išlaipinti arba įlaipinti į transporto priemones žmones, iškrauti arba pakrauti prekes (daiktus) ir kitas vertybes, vykstant nuo valstybės sienos iki pasienio kontrolės punktų ar atgal. Asmenys, kertantys valstybės sieną, privalo turėti ir pateikti patikrinimą atliekančių valstybės institucijų pareigūnams galiojančius asmens dokumentus, suteikiančius teisę pereiti valstybės sieną, transporto priemonės, gabenamų prekių (daiktų) ir kitų vertybių dokumentus.

Valstybės teritorija. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 10 straipsnyje apibrėžta, kad Lietuvos valstybės teritorija yra vientisa ir nedalijama į jokių valstybinių darinius. Valstybės sienos gali būti keičiamos tik Lietuvos Respublikos tarptautine sutartimi, kai ją ratifikuoja 4/5 visų Seimo narių (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992).

Doktrinos duomenimis, valstybės teritoriją sudaro sausuma ir teritoriniai vandenys, apjuosti valstybės sienų, ir virš to ploto esanti oro erdvė bei po juo glūdinčios žemės gelmės. Pagal 1982 Jungtinių Tautų Jūrų teisės konvenciją (Lietuvoje įsigaliojo 2003) teritorinės jūros didžiausias plotis gali būti 12 jūrmylių nuo kranto linijos. Pagal besiformuojantį tarptautinį paprotį valstybės oro erdvė virš jos sausumos ir vandens teritorijos baigiasi ten, kur prasideda Žemės palydovo žemiausia orbita.

Valstybės teritorijoje galioja valstybės suverenitetas ir jurisdikcija, įgyvendinama valstybės viršenybė (aukščiausia ir išimtinė valdžia teritorijoje ir joje esantiems asmenims). Tarptautinė teisė reikalauja gerbti valstybių teritorinį vientisumą, nekeisti valstybės teritorijos jėga. Teisėti valstybės teritorijos įgijimo būdai yra tie, kurie neprieštaruoja tautų apsisprendimo principui, tai yra tos teritorijos gyventojų plebiscitu ar referendumu išreikštai valiai. Pripažįstama teisė apsikeisti tam tikromis savo valstybės teritorijos dalimis, perleisti teritorijos dalį (cesija) ar ją išnuomoti (tarptautinė teritorijos nuoma). Valstybė sutartimi ar vienašališkai gali prisiimti įsipareigojimų savo teritorijos dalių atžvilgiu pavyzdžiui dėl neutralumo, dėl nebranduolinės zonos (Visuotinė Lietuvių enciklopedija, 2001).

Vienas iš pirmųjų, pamėginęs nusakyti lietuvių tautos gyvenamos teritorijos ribas, buvo būsimasis Vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo akto signataras Petras Klimas. Jis 1917 m. Vilniuje išleido knygutę „Lietuva, jos gyventojai ir sienos“. P. Klimas mėginamas nubrėžti etnografines Lietuvos ribas, pirmiausia siekė nustatyti, kiek

dar žmonių vienoje ar kitoje teritorijoje kalba lietuviškai, kiek gyva lietuviškoji savimonė, lietuviškieji papročiai. Remdamasis istoriniais tyrimais, taip pat rusų atliktais gyventojų surašymų duomenimis, P. Klimas nurodė, kur turėtų eiti atkurta nepriklausomos Lietuvos sienos. Vakaruose – jūra nuo Nemuno žiočių iki Palangos srities šiaurinės ribos. Tą sritį Rusija 1819 m. buvo priskyrusi Kuršo gubernijai. P. Klimas įrodė, kad lietuvių gyventa ir tebegyveno, ir didesnėje jos dalyje, iki pat Liepojos. Tačiau vis dėlto siūlė siena laikyti tą, kuri iš senovės buvo tarp Lietuvos ir Livonijos, koreguojant ją ten pagal katalikų – lietuvių ir protestantų – latvių gyvenamas vietas (Liekis, 1997, p. 17-18).

Lietuvos teritorija istoriškai buvo keičiama dėl karo, diplomatinės ir kitų politinių priežasčių. Senovės laikais Lietuvos žemės buvo apgyvendintos baltų gentimis, kurių teritorija plito nuo Baltijos jūros iki Dniepro upės. XIV a. pradžioje, Lietuva buvo suvienyta didžiojo kunigaikščio Gedimino ir jo sūnaus Algirdo valdymo laikais. Šiam laikotarpiui būdinga buvo Lietuvos valstybės plėtra, kuri apėmė dabartinės Lietuvos, Baltarusijos, dalį Ukrainos ir Lenkijos teritorijų.

Apibendrintai darytina išvada, kad valstybės sienos riboja valstybės sausumos teritoriją, vidaus vandenį, teritorinę jūrą, žemės gelmes, taip pat oro erdvę virš jų, yra ribos, kurios nustato vienos valstybės teritoriją ir atskiria ją nuo kitų valstybių ar teritorijų. Tai yra fizinis, politinis ir teisinis atskyrimo būdas, kuris reiškia, kad tam tikra valstybė turi teisę kontroliuoti, kas peržengia jos sienas, ir reikalauti, kad kitos valstybės pripažintų jos suverenitetą. Valstybių sienos gali būti nustatytos geografinėmis kliūtimis, tokiais kaip kalnai, upės ar jūros, arba jos gali būti nustatytos politiniais susitarimais. Kartais sienos yra ginamos kariuomenės ar saugumo pajėgomis, kad būtų užtikrintas tam tikros teritorijos saugumas ir stabilumas. Valstybės sienos taip pat gali turėti reikšmę ekonominiu ir kultūriniu požiūriu, nes jos gali apibrėžti, kas priklauso tam tikrai valstybei, kas turi teisę į ją gyventi ir kas turi teisę naudotis jos ištekliais. Galima teigti, kad valstybės sienos yra viena iš svarbiausių valstybės atributų, kuris reikalingas tam, kad valstybė galėtų veiksmingai valdyti savo teritoriją, apsaugoti savo gyventojus ir užtikrinti savo suverenitetą.

Valstybės sienų apsauga. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra numatyta, kad „Tauta ir kiekvienas pilietis turi teisę priešintis bet kam, kas prievarta kėsiasi į Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą, konstitucinę santvarką“ (3) straipsnis (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992).

Lietuvos Respublikos valstybės sienos apsaugos kontrolė yra organizuojama ir vykdoma vadovaujantis šiais pagrindiniais teisės aktais: Lietuvos Respublikos

Konstitucija, Lietuvos Respublikos valstybės sienos apsaugos įstatymu, Lietuvos Respublikos įstatymu dėl užsieniečių teisinės padėties, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymu, Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymu, Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymu, įvairiais Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – LRV) nutarimais, VSAT vidaus tarnybos statutu, VSAT vado įsakymais, tarptautiniais dokumentais.

Pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus reglamentuojama, kad valstybės sienos apsauga yra sudėtinė Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo užtikrinimo sistemos dalis. Ji atliekama vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, Valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymu, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis ir kitais įstatymais, Vyriausybės nutarimais bei kitais teisės aktais. Valstybės sienos apsaugą atlieka pasienio policija. Prireikus sustiprinti valstybės sienos apsaugą, Respublikos Prezidento ar krašto apsaugos ministro įsakymu į pagalbą pasienio policijai gali būti pasiūsta kariuomenė.

Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatyme įtvirtinta, kad valstybės sienos apsauga – tai teisės aktų nustatytos priemonės, skirtos:

- 1) išvengti neteisėtų valstybės sienos ženklavimo pakeitimų;
- 2) užtikrinti, kad fiziniai ir juridiniai asmenys laikytųsi valstybės sienos teisinio režimo, pasienio teisinio režimo ir pasienio kontrolės punktų veiklos taisyklių;
- 3) užtikrinti kitus gyvybiškai svarbius asmenų, visuomenės ir valstybės interesus pasienio kontrolės punktuose ir vietose, kur galioja pasienio teisinis režimas (2, 5) straipsniai (Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymas, 2000). Valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymas įtvirtina, kai kuriuos sienos apsaugos principus. Įdomu pastebėti, kad įstatyme numatytos sienų kirtimo galimybės stichinių nelaimių, katastrofų, stambių avarijų ir kitais atvejais, kai kyla grėsmė žmonių gyvybei, sveikatai, aplinkai arba gresia dideli materialiniai nuostoliai. Įstatyme taip pat įtvirtinta, kad užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos gelbėjimo pajėgos bei technika gali kirsti valstybės sieną Vyriausybės nustatyta tvarka, jeigu kitaip nenustatyta Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse. Šiame teisės akte įtvirtintas draudimas per valstybės sieną bet koku būdu gabenti branduolinį arba kitą masinio naikinimo ginklą.

Doktrinos duomenimis, valstybės sienos apsaugos aspektui svarbus yra sienų neliečiamumo principas, kuris glaudžiai susijęs su tarptautinės teisės jėgos ir grasinimo nenaudojimo principu: „visos narės tarptautiniuose santykiuose susilaiko nuo grasinimo

jėga ir jos panaudojimo tiek prieš kurios nors valstybės teritorinį vientisumą arba politinę nepriklausomybę, tiek kuriuo kitu būdu, nesuderinamu su Jungtinių Tautų tikslais” Vadinasi, negalima naudoti jėgos arba grasinti ja siekiant pažeisti esamas valstybių sienas. Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo, įvykusio 1975 m. Helsinkyje, baigiamajame akte skelbta, kad „dalyvaujančios valstybės laiko neliečiamomis visas viena kitos sienas, kaip ir visų valstybių Europoje sienas, ir todėl jos dabar ir ateityje vengs bet kokių pasikėsinimų į jas (Vadapalas, 2003, p.15).

Apie valstybės sienos apsaugos užtikrinimo svarbą patvirtina tiek tarptautiniai dokumentai, tiek ir Lietuvos Respublikos teisės aktai. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme teigiama, kad: „valstybė nacionalinį saugumą užtikrina prognozuodama (numatydama) iššūkius saugumui, rizikos veiksnius, pavojus bei galinčias kilti grėsmes, vykdydama rizikos veiksnius, pavojus ir grėsmes mažinančią vidaus ir užsienio politiką, patikimai kontroliuodama valstybės sausumos ir jūros sienas bei oro erdvę“ (Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas, 1996). Minėtame įstatyme taip pat skelbiamas ypač svarbus principas, kad vienas mūsų šalies viešojo saugumo politikos prioritetų yra „Europos Sąjungos reikalavimus atitinkanti valstybės sienos kontrolė ir apsauga, ypatingą dėmesį skiriant Europos Sąjungos išorinės sienos kontrolei ir apsaugai. Įstatymu nustatomi valstybės sienos ir pasienio teisiniai režimai, reglamentuojamas valstybės sienos apsaugos organizavimas“. Šiuo dokumentu nustatyta, kad be kitų valstybinių įstaigų, Valstybės sienos apsaugos tarnyba (toliau – VSAT) yra vykdančioji nacionalinį saugumą užtikrinanti institucija. Nacionalinio saugumo strategijoje, kalbant apie viešojo saugumo užtikrinimą, taip pat daromos nuorodos į valstybės sienos apsaugą: „nelegaliai migracijai ir nusikalstamumo plitimui per valstybės sieną užkardyti tęsiama valstybės sienos apsaugos sistemos plėtra, įgyvendinami Europos Sąjungos reikalavimai valstybės sienos kontrolei, užtikrinamas nuolatinis pasirengimas neutralizuoti prie valstybės sienos galimus pavojus, keliančius grėsmę Lietuvos nacionaliniam saugumui“.

Apibendrintai, Lietuvos sienų apsauga yra svarbi kovojant su terorizmu, nelegalia prekyba, narkotikų prekyba, prekyba žmonėmis ir kitais nusikaltimais, kurie gali grėsti valstybės saugumui ir piliečių gerovei. Šiuo metu Lietuvos sienų kontrolė yra labai svarbi, atsižvelgiant į padidėjusius išorinius pavojus, tokius kaip masinės migracijos srautai, terorizmo grėsmės, agresyvus elgesys iš kai kurių kaimyninių šalių. Visa tai reikalauja nuolatinio dėmesio ir pastangų, kad Lietuvos sienos būtų patikimos ir kad būtų

užtikrintas nacionalinis saugumas. Lietuva nuolat tobulina savo sienų apsaugos priemones ir bendradarbiauja su kaimyninėmis valstybėmis ir Europos Sąjunga. Lietuva aktyviai siekia užtikrinti sienų saugumą ir didesnę dėmesį sutelkia išorės sienų apsaugai dėl neteisėto valstybės sienos perėjimo ir neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną. Darytina išvada, kad Lietuvai kelia grėsmę ne tik nelegalių asmenų srautai, bet ir atsirandančios naujos nusikaltimų rūšys, kurios deja susijusios su kontrolės panaikinimu prie vidinių sienų. Be to, Lietuvos Respublika pamažu iš tranzito šalies tampa nelegalių migrantų tikslo šalimi. Tokia padėtis atsirado dėl Lietuvos geografinės padėties, kuri labai palanki migrantams norintiems patekti į kitas Europos Sąjungos valstybes, be patikrinimo prie vidinių sienų. Pažymėtina tai, kad pati veiksmingiausia priemonė užkirsti kelią dėl neteisėto valstybės sienos perėjimo ir neteisėto asmenų gabenimo per valstybės sieną yra Lietuvos Respublikos išorinių sienų apsauga. Kaip rodo VSAT pareigūnų patirtis, jiems labai sunku kovoti su kriminalinėmis grupuotėmis, kurios gali sukurti įvažiavimo maršrutą, padedantį nelegaliai kirsti valstybės sieną. Siekiant užkirsti kelią ir išvengti tokio neteisėto atvykimo į šalį, manoma, kad turi būti renkama informacija apie ketinimus migruoti ir migracijos maršrutus, bei metodus.

Dabartiniais laikais, kalbėdami apie valstybės sienos apsaugą, galvoje turime ir daug kitų problemų: nelegalią migraciją, tarptautinius nusikaltimus, terorizmą, prekybą žmonėmis, ginklais ar narkotikais. Be to, svarbu yra tai, kad šiandien, nagrinėjant valstybės sienos apsaugos institutą, mes taip pat privalome kalbėti ir apie laisvą asmenų bei prekių judėjimą, migracijos procesų valdymą, nors, kita vertus, negalime ignoruoti ir sienų apsaugos nuo ginkluotų užpuolimų aspekto.

1.2. Laisvo asmenų judėjimo per valstybės sieną reguliavimo ypatumai

Asmenų laisvė judėti ir gyventi Europos Sąjungoje yra Europos Sąjungos pilietybės pagrindas. Ši laisvė nustatyta 1992 m. Maastrichto sutartimi, kurioje įtvirtinta Europos Sąjungos pilietybės samprata, pagal kurią Europos Sąjungos pilietybę automatiškai turi visi valstybių narių piliečiai. Būtent ši Europos Sąjungos pilietybė suteikia pagrindą asmenų teisei laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje. (Europos Sąjungos Maastrichto sutartis 1992 m. vasario 7 d).

Pagal Šengeno susitarimus laipsniškai panaikinus vidaus sienas, priimta Direktyva 2004/38/EB dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje, bet nepaisant šios teisės svarbos, vis dar išlieka esminių įgyvendinimo kliūčių (Tarybos Direktyva 2004/38/ EB dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje). Laisvas asmenų judėjimas yra pagrindinė teisė, kurią Europos Sąjungos piliečiams užtikrina sutartys. Ji realizuojama kuriant laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę be išorės sienų.

Lietuvos Respublikai tapus Europos Sąjungos nare iš esmės pasikeitė valstybės sienos teisinis reglamentavimas. Pagal Amsterdamo sutarties protokolą buvo įtrauktas Šengeno *acquis* į EB steigimo sutarties IV skyriaus 61 ir po jo einančius straipsnius (vizų, prieglobsčio suteikimo, migracijos ir laisvo asmenų judėjimo), pabrėžtina, kad ne tik darbo jėgos judėjimo, politika (Europos Sąjungos protokolą Nr. 19 „dėl į Europos Sąjungos sistemą integruotos Šengeno *acquis*“). Buvo iškeltas tikslas – vidaus erdvė be sienų ir laisvas asmenų judėjimas joje – kurio įgyvendinimui Šengeno *acquis* ir buvo inkorporuotas į Europos Sąjungos teisyną. Po Amsterdamo sutarties valstybių narių sienos kontrolės klausimai tapo visos bendrijos politika, nes į sutartį buvo inkorporuotas Šengeno susitarimas, tokiu būdu Europos Sąjungos teisės aktai hierarchiniu požiūriu tapo pranašesni prieš nacionalinius teisės aktus. Šengeno sutarties konvencijoje yra numatytos konkrečios priemonės, kurios kompensuoja vidaus sienų kontrolės panaikinimą ir stiprina Europos Sąjungos išorės sienų saugumą.

Šengeno sienų kodeksas yra pagrindinis išorės sienų valdymo ramstis. Šengeno erdvės pagrindiniai prioritetai yra:

1. Kontrolės prie vidaus sienų panaikinimas visiems asmenims;
2. Išorės sienų kontrolės stiprinimo ir derinimo priemonės, visiems Europos Sąjungos piliečiams, norintiems įvažiuoti į Šengeno erdvę, pakanka parodyti asmens tapatybės kortelę arba pasą;
3. Bendra vizų politika trumpalaikio apsilankymo tikslų: trečiųjų valstybių kurios įtrauktos į bendrą Šengeno erdvei nepriklausančių valstybių sąrašą ir kurių piliečiams atvykstant reikia turėti vizą, piliečiai gali gauti vieną visoje Šengeno erdvėje galiojančią vizą (žr. Tarybos 2001 m. kovo 15 d. reglamentas (EB) Nr. 539/2001 nustatantis trečiųjų šalių, kurių piliečiai, kirsdami išorines sienas, privalo turėti vizas, ir trečiųjų šalių, kurių piliečiams toks reikalavimas netaikomas, sąrašus. OL L 81, 2001 3 21).
4. Policijos ir teisminis bendradarbiavimas: policijos tarnybos padeda vienos kitoms nustatyti nusikaltimus ir užkirsti jiems kelią, be to, jos turi teisę persekioti į

kaimyninės Šengeno erdvės valstybės teritoriją pabėgusius nusikaltėlius, taip pat taikoma greitesnė ekstradicijos sistema ir abipusis baudžiamųjų nuosprendžių pripažinimas;

5. Sukurta ir plėtojama Šengeno (SIS) informacinė sistema (Konvencija „dėl Šengeno susitarimo“ 1985 m. birželio 14 d).

Taigi, pagal Šengeno sutarties konvenciją kuri inicijavo šalių dalyvių tarpusavio sienų kontrolės panaikinimą, pradėtas taikyti laisvo asmenų judėjimo principas visiems Europos Sąjungos šalių piliečiams, kurie turi teisę laisvai keliauti asmeniniais ar darbo reikalais po visą Europos Sąjungą, pakanka turėti galiojantį pasą arba tapatybės kortelę, tuo atveju, jei kurios nors valstybės narės policijos pareigūnai pasinaudotų teise patikrinti asmens tapatybę. Laisvas asmenų judėjimas taip pat sudaro palankesnes sąlygas verslo plėtrai ir tarptautiniam bendradarbiavimui įvairiose srityse. Europos Sąjungos piliečio laisvo judėjimo teisė Šengeno erdvėje gali būti apribota tik išimtiniais atvejais dėl grėsmės viešajai tvarkai, visuomenės saugumui ar visuomenės sveikatai.

Toliau autorė apžvelgia Lietuvos Respublikos įstatymą „dėl teisinės užsieniečių padėties“, kuris harmonizuotas pagal direktyvą 2004/38/EB. Šis įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties, kurio 87-90 straipsniai skirti papildomos apsaugos suteikimo atvejams, nesuteikimo priežastims, pasibaigimo pagrindams ir dokumentų išdavimo tvarkai aptarti. Papildoma apsauga, kaip viena iš pabėgėlių apsaugos formų, pirmą kartą Lietuvoje reglamentuota būtent šiame įstatyme ir šis įstatymas buvo priimtas 2004 m. balandžio 29 d., tais pačiais metais ir paskelbtas. Taigi, įstatymas nustato užsieniečių atvykimo ir išvykimo, buvimo ir gyvenimo, prieglobsčio suteikimo, integracijos ir natūralizacijos, sprendimų dėl užsieniečių teisinės padėties apskundimo tvarką bei reglamentuoja kitus užsieniečių teisinės padėties Lietuvos Respublikoje klausimus, tačiau netaikomas užsieniečiams, kurie naudojami privilegijomis ir imunitetais pagal Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis ir kitus teisės aktus. Įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ V skyrius skiriamas Europos Sąjungos valstybių narių piliečių teisinės padėties Lietuvos Respublikos nuostatoms. Toliau šio įstatymo 97 ir 98 straipsniai, kalba apie Europos Sąjungos valstybių narių piliečių bei jų šeimos narių teisę atvykti į Lietuvos Respubliką ir sąlygas, ir kai šie asmenys gali būti neįleisti į Lietuvos Teritoriją. Šis įstatymas yra suderintas su Europos Sąjungos aquis reikalavimais ir užtikrina ne tik bendrą užsieniečių ir prieglobsčio prašytojų teisinės padėties Lietuvoje reglamentavimą, bet ir atvykstančiųjų ne iš Europos Sąjungos valstybių imigrantų integraciją bei natūralizaciją Lietuvoje (Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties, 2004).

Lietuvos Respublikos teisės aktais yra nustatyta, kad užsieniečiai gali atvykti į Lietuvą tik turėdami galiojantį užsienio pasą ar kitą asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą ir Lietuvos Respublikos kompetentingų įstaigų išduotą vizą, leidimą arba kitokį jiems prilyginamą dokumentą. Jeigu užsienietis negali gauti naujo savo valstybės kelionės dokumento vietoj turėtojo, kuris yra pamestas, sunaikintas ar negaliojantis, iš savo kilmės valstybės kompetentingų įstaigų arba jis gavo leidimą gyventi Lietuvoje dėl humanitarinio pobūdžio priežasčių (liga, kitoks ūmus sveikatos sutrikimas ar organizmo būklė, asmeninė priežastis, kurios užsienietis negalėjo numatyti ir išvengti, nenugalimos jėgos (force majeure) aplinkybės, dėl kurių užsienietis negali išvykti iš Lietuvos Respublikos), jam vidaus reikalų ministro 2004 m. lapkričio 10 d. įsakymu Nr. 1V-357 vadovaujantis Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 37 straipsniu, patvirtintuose Užsieniečio paso išdavimo nuostatuose nustatyta tvarka išduodamas, keičiamas, pripažįstamas negaliojančiu arba pratęsimas užsieniečio paso galiojimo laikas. Šie nuostatai pakeisti ir įsigaliojo 2004 m. lapkričio 21 d. (Vidaus reikalų ministro įsakymas Nr. 168-6195 Žr. V. Ž., 2004-11-20 Nr. 168-6195. Nauja redakcija galioja nuo 2019-07-01 Nr. 1V-581, 2019-06-27, paskelbta TAR 2019-06-27, i.k. 2019-10287).

Lietuvos Respublikos teisės aktais pabrėžtina, kad viza yra dokumentas, kurio turėjimą Lietuvos Vyriausybė gali nustatyti kaip vieną iš būtinų sąlygų atvykti į Lietuvą, būti joje, išvykti iš jos ar vykti per ją tranzitu. Tačiau asmenys iš užsienio valstybių, su kuriomis pasirašyta tarptautinė sutartis dėl važiavimo be vizų, gali atvykti be vizų. Asmenys, gyvenantys užsienyje, bet turintys teisę į Lietuvos Respublikos pilietybę, gali atvykti į Lietuvą kartu su šeimos nariais be vizų. Nuolat gyventi užsieniečiai į mūsų šalį gali atvykti Lietuvos Respublikos imigracijos įstatymo nustatyta tvarka arba gavę pažymėjimą, patvirtinantį jų teisę į pilietybės išsaugojimą Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo nustatyta tvarka. Įvairiais tikslais atvykstantiems į mūsų šalį užsieniečiams leidžiama būti Lietuvoje, kol baigiasi vizos galiojimo laikas. Po to jie privalo išvykti iš Lietuvos Respublikos arba, pasikeitus buvimo Lietuvoje tikslui, ne vėliau kaip prieš 3 paras iki teisėto buvimo šalyje pabaigos įforminti atitinkamą vizą.

Atvykę iš valstybių, su kuriomis susitarta dėl vykimo be vizų, užsieniečiai teisėtai gali būti Lietuvoje iki 90 parų. Tačiau atvykę ilgesniam laikui jie privalo per 3 paras įregistruoti dokumentus migracijos tarnyboje. Neįregistravę dokumentų nustatyta tvarka, užsieniečiai gali būti baudžiami.

Doktrinos duomenimis, užsienietis gali būti įpareigotas išvykti iš Lietuvos arba gali būti išsiųstas iš jos priverstinai, jeigu: a) pažeidžia Lietuvos Respublikos Konstituciją arba kitus įstatymus; b) jo veiksmai kelia grėsmę šalies saugumui ar viešajai tvarkai; c) pažeidžia užsieniečių atvykimo į Lietuvą, buvimo joje ir vykimo per ją tranzitu taisyklės arba nepaiso administracinių poveikio priemonių; d) yra be galiojančio užsienio paso arba jį atitinkančio kelionės dokumento, vizos (kai ji yra būtina), taip pat leidimo nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, atsisako pateikti dokumentus, patvirtinančius jo asmens tapatybę arba pateikia suklastotus dokumentus; e) nustatoma, kad viza arba leidimas nuolat gyventi įgyti apgaulės būdu; f) padaro nusikaltimą (jei užsienietis nuteisiamas, jis gali būti išsiunčiamas po to, kai jau yra atlikęs bausmę arba atleistas nuo jos atlikimo); g) padaro administracinę teisės pažeidimą ir kitais taisyklėse numatytais atvejais (Abramavičius et al., 2001, p. 25-27).

Pažymėtina, kad ir kiti teisės aktai turi reikšmės reguliuojant Lietuvos valstybės sienų kirtimą, amenų judėjimo laisvės reguliavimo ypatumams, tokie kaip:

1. Lietuvos Respublikos gyventojų registrų įstatymas (Lietuvos Respublikos gyventojų registrų įstatymas, 1992). Šis įstatymas reglamentuoja gyventojų registravimo tvarką ir apibrėžia, kad kiekvienas gyventojas privalo registruotis savo gyvenamosios vietos adresu ir informuoti apie bet kokius adresų pasikeitimus.

2. Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas (Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas, 2004). Šis įstatymas reglamentuoja muitinės procedūras ir muitinės kontrolę. Taip pat apima muitinės procedūras asmenims, kurie perkelia prekes per išorės sienas.

4. Lietuvos Respublikos policijos įstatymas (Lietuvos Respublikos policijos įstatymas, 2000). Šis įstatymas reglamentuoja policijos veiklą Lietuvoje ir nustato policijos pareigūnų teises ir pareigas. Jis taip pat reglamentuoja viešosios tvarkos palaikymą ir saugumo užtikrinimą, kuris taip pat gali turėti įtakos dėl asmenų judėjimo per išorės sienas.

5. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro ir Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymas (Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro ir Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymas „Dėl kelionės dokumentų, kurie suteikia teisę užsieniečiui atvykti į Lietuvos Respubliką“ 2007-12-01, Nr. 125-5123. TAR, 2019-03-28 Nr. 4820). Šis įsakymas reglamentuoja Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 6 straipsnio 3 dalies, kelionės dokumentų tvarką, kurie suteikia teisę užsieniečiui atvykti į Lietuvos Respubliką.

6. Lietuvos Respublikos transporto veiklos pagrindų įstatymas (Lietuvos Respublikos

transporto veiklos pagrindų įstatymas, 1991-10-15, Nr. I-1863 galiojanti suvestinė redakcija 2022-11-01). Šis įstatymas reglamentuoja transporto priemonių naudojimą ir eismą Lietuvos teritorijoje. Jis apima kelionių transporto, automobilių, traukinių ir kitų transporto priemonių tvarką, taip pat ir jų perėjimą per išorės ir vidaus sienas.

7. Lietuvos Respublikos karo padėties įstatymas (Lietuvos Respublikos karo padėties įstatymas, 2000, Nr. 52-1482. TAR, 2020-07-16, Nr. 2020-15863 galiojanti suvestinė redakcija 2021-01-01). Šis įstatymas reglamentuoja karo padėties įvedimo ir atšaukimo tvarką, valstybės valdymo ir vietos savivaldos ypatumus, ginkluotojų pajėgų statusą ir žmogaus teisių ir laisvių laikinus apribojimus karo padėties metu, piliečių pasirengimo valstybės gynybai pagrindus, taip pat karo padėties metu ir atšaukus karo padėtį taikytinas priemones.

8. Lietuvos Raudonojo kryžiaus draugijos, raudonojo kryžiaus, raudonojo pusmėnulio kristalo emblemos ir pavadinimo įstatymas (Lietuvos Raudonojo kryžiaus draugijos, raudonojo kryžiaus, raudonojo pusmėnulio kristalo emblemos ir pavadinimo įstatymas, 2000-10-25, Nr. 89-2744. TAR, 2008-02-05, Nr. 15-517). Šis įstatymas reglamentuoja Lietuvos Raudonojo kryžiaus ir humanitarinės veiklos santykius su valstybėmis ir savivaldybių institucijomis, vadovaujasi humaniško principu – apsaugoti žmones nukentėjusius nuo ginkluotų konfliktų, stichinių nelaimių. Šio įstatymo paskirtis būti valstybės pagalbininke humanitarinės veiklos srityje.

9. Taip pat ir kiti Lietuvos Respublikos teisės aktai.

Apibendrintai galima teigti, kad Šengeno sienų kodeksas yra pagrindinis laisvo asmenų judėjimo per sieną, valdymo ramstis, kuris reguliuoja išorės sienų tvarką. Jame nustatytos išorės sienų kirtimo taisyklės ir sąlygos, kuriomis reglamentuojamas laikinas patikrinimas prie vidaus sienų atnaujinimas. Remiantis šiuo kodeksu, valstybės narės įpareigojamos sistemingai atlikti visų išorės sienas kertančių asmenų, įskaitant galinčius laisvai judėti pagal Europos Sąjungos teisę (t.y. Europos Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių, kurie nėra Europos Sąjungos piliečiai), patikrinimus, jų duomenis palyginant su atitinkamų duomenų bazių informacija. Patikrinimams naudojamos duomenų bazės, kurios apima Šengeno informacinę sistemą (SIS) bei Interpolo pavogtų ir pamestų kelionės dokumentų duomenų bazę (SLTD). Šie įsipareigojimai atvykstant ir išvykstant taikomi prie visų (oro, jūrų ir sausumos) išorės sienų. Toliau autorė darbe apžvelgia tarptautinius teisės aktus reguliuojančius Lietuvos valstybės sienos kirtimą.

1.3. Tarptautiniai teisės aktai reguliuojantys Lietuvos valstybės sienos kirtimą

Tarptautiniai teisės aktai, kurie reguliuoja Lietuvos valstybės sienos kirtimą, svarbiausi būtų tokie:

1. Pirmiausia prioritetas taikomas Šengeno sienų kodeksui, kuris apibrėžia Europos Sąjungos valstybių narių vidaus ir išorės sienas, jų kontrolę, trečiųjų šalių piliečių atvykimą ir sąlygas;

2. Tarptautinės sutartys ir konvencijos;

3. Ženevos konvencija dėl pabėgėlių statuso su galimybe gauti tarptautinę apsaugą pasinaudojant prieglobsčio teise.

4. Tarybos 2002 m. lapkričio 28 d. pamatinis sprendimas 2002/946/TVR apibrėžiantis asmenims atsakomybę, susijusius su neteisėtu sienos kirtimu dėl bausmių sistemos stiprinimo siekiant užkirsti kelią padėjimui neteisėtai atvykti, vykti tranzitu ir apsigyventi;

5. Tarybos direktyva 2002 m. lapkričio 28 d. (2002/90/EB), apibrėžianti aspektus dėl padėjimo neteisėtai atvykti, vykti tranzitu ir apsigyventi;

6. Taip pat būtų galima priskirti prie tarptautinių teisės aktų Lietuvos Respublikos įstatymą dėl užsieniečių teisinės padėties, nes įstatymas buvo harmonizuotas pagal direktyvą 2004/38/EB. Šis įstatymas reglamentuoja užsieniečių atvykimo ir išvykimo, buvimo ir gyvenimo Lietuvoje tvarką, dokumentų išdavimo tvarką, prieglobsčio suteikimo, integracijos ir natūralizacijos bei kitus užsieniečių teisinės padėties Lietuvos Respublikoje klausimus.

Valstybės sienos tarp šalių nustatomos ir reglamentuojamos tarpvalstybinėmis sutartimis: sausumos sienų tarp valstybių – pasirašytomis sutartimis, o teritorinių vandenų išorinės ribos nustatomos vadovaujantis tarptautinės teisės normomis dėl teritorinių vandenų pločio.

Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu (EB) Nr. 562/2006, priimtu 2006 m. kovo 15 d., nustatančių taisyklių, reglamentuojančių asmenų judėjimą per sienas, Bendrijos kodeksą (Šengeno sienų kodeksas) pateikiami tokie valstybės sienų apibrėžimai:

- vidaus sienos – tai: a) valstybių narių bendros sausumos sienos, įskaitant upių ir ežerų sienas; b) valstybių narių oro uostai vidaus skrydžiams; c) valstybių narių jūrų, upių ir ežerų uostai reguliariam susisiekimui keltais;
- išorės sienos – valstybių narių sausumos sienos, įskaitant upių, ežerų bei jūrų sienas ir jų oro uostus, upių uostus, jūrų uostus bei ežerų uostus, jei tai nėra vidaus sienos“ (2) straipsnis (Europos Parlamento ir Tarybos 2006 m. kovo 15

d. reglamentas (EB) Nr. 562/2006 nustatantis taisyklių reglamentuojančių asmenų judėjimą per sienas).

Europos Sąjungos teisės aktai hierarchiniu požiūriu tapo pranašesni prieš nacionalinius teisės aktus. Europos Sąjungos Tarybos pamatiniame sprendime įtvirtintos bendrosios nuostatos dėl asmenims taikomos atsakomybės už pažeidimus, susijusius su nelegalia imigracija, neteisėtu sienos kirtimu, taip pat akcentuojamas tikslas suderinti pažeidimo apibrėžimą ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejus nepažeidžiant pabėgėliams ir prieglobsčio prašytojams teikiamos apsaugos pagal tarptautinę teisę, ypač laikantis įsipareigojimų pagal 1951 m. Ženevos konvenciją (toliau - Ženevos konvencija dėl pabėgėlių statuso 1951 m. liepos 28 d).

2016 m. kovo 9 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu nurodyta, kad netaikomos asmenų kontrolės jiems kertant Sąjungos valstybių narių vidaus sienas, jame nustatomos taisyklės, reglamentuojančios asmenų kontrolę jiems kertant Sąjungos valstybių narių išorės sienas (1 straipsnis). Taigi pagal šį Reglamentą apsauga taikoma Europos Sąjungos valstybių išorės sienoms, nustatytos taisyklės taikomos trečiųjų šalių piliečiams, kertantiems išorės sienas. Be kita ko, Reglamento 4 straipsnyje („Pagrindinės teisės“) nustatyta, kad jį taikydamos valstybės narės veikia visapusiškai laikydamosi atitinkamos Sąjungos teisės, įskaitant Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartiją, atitinkamos tarptautinės teisės, įskaitant 1951 m. liepos 28 d. Ženevoje priimtą Konvenciją dėl pabėgėlių statuso, su galimybe gauti tarptautinę apsaugą susijusių įsipareigojimų, visų pirma negražinimo principo, ir pagrindinių teisių.

Tarptautiniais teisės aktais reguliuojant Lietuvos valstybės sienos kirtimą, didelės reikšmės turi Tarybos direktyva 2002 m. lapkričio 28 d. (2002/90/EB), kuri apibrėžia aspektus dėl padėjimo neteisėtai atvykti, vykti tranzitu ir apsigyventi bei Tarybos pagrindų sprendimas dėl baudžiamosios teisės priemonių stiprinimo užkertant kelią neteisėtam įvažiavimui, tranzitui ir apsigyvenimui valstybėse narėse (2002/946/TVR) priimti 2002 m. lapkričio 28 d., taip pat sprendimo 2002/584/TVR 2 straipsnio 2 dalis už šias nusikalstamas veikas, jei išduodančioje valstybėje narėje už jas baudžiama laisvės atėmimu arba įkalinimu, kurio ilgiausias terminas – bent treji metai ir laikantis jų apibrėžimo išduodančios valstybės narės teisėje, taikomas perdavimas pagal Europos arešto orderį, atsižvelgiant į šio pamatinio sprendimo reikalavimus ir netikrinant veikos dvigubo baudžiamumo principo.

Doktrinos duomenimis nurodoma, kad Tiek Direktyvą, tiek Pagrindų sprendimą valstybės narės turėjo įgyvendinti nacionalinėje teisėje iki 2004 m. gruodžio 5d.

Kaip nurodoma šių dokumentų preambulėse, vienas Europos Sąjungos tikslų yra laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje teikti piliečiams aukšto lygio saugumą, valstybėms narėms imantis bendrų veiksmų policijos ir teismų bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose, todėl turėtų būti imamasi priemonių kovoti su padėjimu nelegaliai imigracijai, susijusiu su neteisėtu sienos kirtimu tiesiogine prasme, ir vykdomu siekiant palaikyti žmonių išnaudojimui skirtus tinklus. Tuo tikslu svarbu suderinti esamas teisės nuostatas, būtent, tikslų aptariamojo pažeidimo apibrėžimą ir atleidimo nuo atsakomybės atvejus, kurie nustatomi Tarybos direktyvoje, apibrėžiančioje padėjimą neteisėtai atvykti, vykti tranzitu ir apsigyventi, iš vienos pusės, ir minimalias bausmių, juridinių asmenų atsakomybės ir jurisdikcijos normas, kurios yra Tarybos pagrindų sprendimo reguliavimo dalykas.

Direktyvos 1 straipsnio 1 dalyje nurodomos veikos, kurios turi būti uždraustos valstybių narių nacionalinėje teisėje: a) iš anksto apgalvotas padėjimas asmeniui, kuris nėra valstybės narės pilietis, atvykti į valstybės narės teritoriją arba vykti per ją tranzitu pažeidžiant tos valstybės įstatymus dėl užsieniečių atvykimo arba jų vykimo tranzitu; b) iš anksto apgalvotas padėjimas asmeniui, kuris nėra valstybės narės pilietis, apsigyventi valstybės narės teritorijoje pažeidžiant tos valstybės įstatymus dėl užsieniečių gyvenimo, jei tai daroma siekiant finansinės naudos.

Direktyvos 2 straipsnyje reglamentuojama atsakomybė už bendrininkavimą ir kėsiniimąsi padaryti Direktyvos 1 straipsnyje nurodytas veikas. Šios nuostatos įgyvendinamos BK Bendrosios dalies normomis, reglamentuojančiomis nusikalstamos veikos stadijas ir formą (BK 22,24 ir 26 str.).

Direktyvos 3 straipsnyje nurodoma, kad valstybės narės už nurodytus pažeidimus turi nustatyti veiksmingas, proporcingas ir atgrasančias sankcijas. Tai yra bendro pobūdžio įpareigojimas, kurį sukonkretina Pagrindų sprendimas, kurio 1 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad Direktyvos 1 ir 2 straipsniuose nurodytos veikos turi būti baudžiamos veiksmingomis, proporcingomis ir atgrasančiomis kriminalinėmis bausmėmis, kurios gali būti siejamos su ekstradicija (Švedas et al., 2005, p. 122-125).

Apibendrintai, tarptautiniais teisės aktais reglamentuojama, kad įstojus į Šengeno zoną, patikrinimas pasienio kontrolės punkte taikomas tik kertant išorinę Europos Sąjungos sieną. Taip pat pažymėtina, kad kertant sieną laivais ir kitomis plaukiojimo priemonėmis, orlaiviais ir kitais skraidymo aparatais, vykstant per sieną gelbėjimo pajėgoms bei technikai, Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių kariuomenėms, nustatyti atskiri reikalavimai.

2. NETEISĖTO VALSTYBĖS SIENOS PERĖJIMO OBJEKTYVIEJI IR SUBJEKTYVIEJI POŽYMIAI

Baudžiamosios teisės doktrinoje prie nusikalstamos veikos objektyviųjų požymių priskirtina baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės ir pavojinga veika (svarbiausi požymiai), taip pat nusikalstamos veikos dalykas, padarymo būdas, laikas, vieta, priemonės, aplinkybės, padariniai, priežastinis padarytos veikos ir kilusių įstatymo numatytų pavojingų padarinių ryšys.

Pagrindiniai nusikalstamos veikos subjektyvieji požymiai – pakaltinamumas ir kaltė, baudžiamojon atsakomybėn trauktino asmens amžius, specialiojo subjekto požymis, taip pat nusikalstamos veikos padarymo tikslas ir motyvas.

Padaryta veika laikoma teisiškai teisingai įvertinta tik tada, kai objektyvieji ir subjektyvieji jos požymiai sutampa (Gutauskas, 2014, visuotinė Lietuvių enciklopedija).

2.1. Objektas (LR BK 291 str.)

Baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą valstybės sienos perėjimą kaip ir už neteisėtą žmonių gabenimą per valstybės sieną yra numatyta Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XLII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valdymo tvarkai“. Valdymo tvarka – tai labai abstrakti ir daug sričių apimanti teisinė kategorija, todėl bet kuris apibrėžimas negali būti tikslus. Nusikaltimų valdymo tvarkai sistemą sudaro įvairiarūšės veikos, pažeidžiančios skirtingas valdymo tvarkos sritis: valstybės sienų kirtimo tvarką, subjektinių teisių įgyvendinimo tvarką, teisinę apyvertą, tarnybos paslapčių slaptumą ir kt.

Baudžiamosios teisės doktrinoje neteisėto valstybės sienos perėjimo objektu laikoma įstatymais ir kitais teisės aktais nustatyta valstybės valdymo tvarka valstybės sienos kirtimo režimo srityje (Abramavičius et al., 2010, p. 478-485).

LAT baudžiamojoje byloje Nr. 2K-415/2009 pateiktas išaiškinimas, kad BK 291-292 straipsnių nusikaltimų objektas tas pats – valdymo tvarka, valstybės sienų neliečiamumas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-415/2009).

Be to, teismų praktikos duomenimis, neteisėtas valstybės sienos perėjimas dažnai yra susijęs su kontrabandos nusikaltimais, organizuojamas ir finansuojamas kontrabandininkų gaujų ar kitų nusikalstamų organizacijų. Konstatuojama, kad nusikaltimų, susijusių su neteisėtu perėjimu per valstybės sieną padariniai gali būti labai skirtingi. Pavyzdžiui, nelegalių imigrantų pervedimas per sieną arba pereinant valstybės sieną ne nustatytoje vietoje, gali būti susijęs su žmogžudystėmis, žmonių išnaudojimu,

prekyba žmonėmis ir kitomis nusikalstamomis veikomis. Taigi padarant analizuojamas veikas gali būti kėsinamasi ne tik į valdymo tvarką, bet ir į įstatymo saugomas vertybes, gali būti suprantamas kaip įstatymais ir kitais teisės aktais nustatytos taisyklės, užtikrinančios valstybės ir vietos savivaldos institucijų, kitų įstatymais įgaliotų subjektų normalią veiklą, palaikant visuomeninę tvarką ir įstatymų laikymąsi, teikiant viešąsias paslaugas, garantuojant gyventojų teises bei tenkinant jų teisėtus lūkesčius. Todėl papildomu šių veikų objektu gali būti – visuomenės saugumas.

Apibendrintai galima teigti, kad neteisėto perėjimo per valstybės sieną objektu yra laikomas valstybės sienos neliečiamumas, nusikaltimai susiję dėl valdymo tvarkos pažeidimų, nes jie gali kelti pavojų ne tik pažeidžiamųjų teisėms ir orumui, bet ir viešajai tvarkai, saugumui ir sveikatai.

2.2. Objektvieji požymiai

Neteisėto valstybės sienos perėjimo objektyvusis požymis tai veiksmas, kai asmuo ar asmenys neteisėtai peržengia valstybės sieną, neatsižvelgiant į valstybės teisės aktus ir procedūras, susijusias su valstybės sienų perėjimu.

Veika, numatyta BK 291 straipsnio 1 dalyje.

Baudžiamosios teisės teorijoje, neteisėtas valstybės sienos perėjimas kaip veika vadintinas sienos linijos kirtimas:

- 1) išvengus patikrinimo pasienio kontrolės punkte;
- 2) pateikus suklastotą dokumentą, suteikiantį teisę kirsti valstybės sieną;
- 3) paveikus pasienio kontrolės pareigūną tokiu būdu, kad šis neteisėtai praleidžia asmenį per sieną;
- 4) nesilaikant įstatymais, Vyriausybės nutarimais ir tarptautinėmis sutartimis numatytų specialių sienos kirtimo tvarkų (Abramavičius et al., 2010, p. 479).

Pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 291 straipsnio 1 dalyje numatyta nusikaltimo sudėtis yra formali ir nusikaltimas laikomas baigtu nuo sienos linijos kirtimo momento.

Pagal baudžiamosios teisės doktriną objektyviai neteisėtas valstybės sienos perėjimas padaromas aktyviais veiksmais, kuriais pažeidžiamas Lietuvos Respublikos valstybės sienos kirtimo režimas. Taigi asmuo, neteisėtai kertantis valstybės sieną, pažeidžia teisės aktais reglamentuotą patekimo į valstybę ar išvykimo iš jos tvarką. Todėl

BK 291 straipsnio 1 dalies dispozicija yra blanketinė. Tais atvejais, kai neteisėtai gabenantis žmones per Lietuvos Respublikos valstybės sieną kaltininkas kartu su jais neteisėtai kerta valstybės sieną, kyla BK 291 straipsnio 1 dalyje ir 292 straipsnio atitinkamoje dalyje numatytų normų kaip visumos (BK 292 straipsnio atitinkama dalis) ir dalies (BK 291 straipsnio 1 dalis) konkurencija. Tokiu atveju kaltininko veika kvalifikuojama pagal 292 straipsnio atitinkamą dalį, numatančią visus veikos objektyviosios pusės požymius, t.y. apimančią padaryto nusikaltimo visumą (Abramavičius et al., 2010, p. 479).

Pagal teismų praktiką neteisėtas sienos perėjimas apibrėžiamas analogiškai, išskiriami tokie neteisėtos sienos perėjimo būdai nurodyti LAT baudžiamojoje byloje Nr. 2K-127/2004, kad veika gali būti padaroma kertant sausumos, vandens ar oro sieną bet kuriomis priemonėmis ir būdais, neturint atitinkamo dokumento arba nors ir turint dokumentus, bet sieną pereinant nenustatytoje vietoje tiek iš Lietuvos Respublikos į kitą valstybę, tiek iš kitos valstybės į Lietuvos Respubliką (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-127/2004).

Kitoje, LAT baudžiamosios bylos Nr. 2K-520/2012 konstatuojamu išaiškinimu, pagal BK 291 straipsnio 1 dalį baudžiamas tas, kas neteisėtai perėjo Lietuvos Respublikos valstybės sieną. Veika padaroma kertant sieną, bet kuriomis priemonėmis ir būdais, neturint atitinkamo tai daryti leidžiančio dokumento, arba, nors ir turint dokumentus, bet sieną pereinant nenustatytoje vietoje tiek iš Lietuvos Respublikos pusės į kitą valstybę, tiek iš kitos valstybės į Lietuvos Respubliką. Šis nusikaltimas laikomas baigtu nuo neteisėto sienos perėjimo momento (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-520/2012).

Pagal teismų praktiką, Kauno apygardos teismo nuosprendžio baudžiamosios bylos Nr. 1-339-397/2017 kaltinamieji G.S., S.A. ir K.Z. nuteisti už tai, kad 2017 m. liepos 16 d. apie 22 val. neteisėtai perėjo Lietuvos Respublikos valstybės sieną, Pagėgių rinktinės Rociškių užkardos saugomame pasienio ruože, Šakių r., Slavikų sen., ribose, iš Rusijos Federacijos į Lietuvos Respubliką Šešupės upe, kurios farvateris atitinka Lietuvos Respublikos valstybės sieną, tarp valstybės sienos ženklų Nr. 310 ir 311 perplaukdami iš Rusijos Federacijos teritorijos kranto į Lietuvos Respublikos teritorijos krantą, ne per pasienio kontrolės punktą, kartu neteisėtai perėjo Lietuvos Respublikos valstybės sieną. Šiais veiksmais kaltinamasis G.S. padarė nusikalstamą veiką, numatytą BK 291 straipsnio 1 dalyje. S.A. pripažintas kaltu padarius nusikalstamas veikas, numatytas BK 291 straipsnio

1 dalyje ir BK 300 straipsnio 2 dalyje. Šioje byloje objektyvieji požymiai tai pati veika, neteisėtas valstybės sienos perėjimas, Lietuvos Respublikos blankas vizai įklijuoti bei suklastotas dokumentas, t.y. asmens tapatybės kortelė, nes iš 2017 m. rugpjūčio 1 d. Lietuvos Kriminalinės policijos biuro tarptautinių ryšių valdybos rašto „Dėl informacijos suteikimo ikiteisminiame tyrime Nr. 06-5-00030-17“ Nr. 38-S-8291 matyti, kad Interpolo Rumunijos nacionalinis biuras informavo, kad pateikta Rumunijos asmens tapatybės kortelė yra suklastotas dokumentas (Kauno apygardos teismo 2017 m. lapkričio mėn. 16 d. nuosprendis, priimtas baudžiamojoje byloje Nr. 1-339-397/2017).

Teismų praktikoje dažniausiai neteisėtas valstybės sienos perėjimas pasireiškia:

- Asmuo ar grupė asmenų turi nepageidaujamų dokumentų, tokios kaip nelegalios kelionės pasus, pasus su neteisingais duomenimis arba neteisėtai įsigytas kelionių vizas;
- Asmuo ar grupė asmenų turi įrodymų, kad jie siekia nelegalių tikslų, tokie kaip prekyba žmonėmis, prekyba narkotikais, terorizmas ar nelegalus imigrantų pervežimas;
- Asmuo ar grupė asmenų yra nustatyti valstybės sienos zonos ribose be jokio leidimo ar priežasties;
- Asmuo ar grupė asmenų turi neleistinių daiktų, tokie kaip ginklai, narkotikai, pavojingi kroviniai arba nelegali elektroninė įranga;
- Asmuo ar grupė asmenų peržengia sieną neformaliai, bando vengti oficialių sienos perėjimo procedūrų, tokių kaip sienos kontrolės punktų perėjimas arba neatsižvelgiant į vizų reikalavimus;
- Asmuo ar grupė asmenų naudoja smurtą ar grėsmę prieš valstybės sienos apsaugos pareigūnus ar kitus asmenis, siekdami peržengti valstybės sieną;
- Asmuo ar grupė asmenų peržengia valstybės sieną neapmokėję tam tikrų reikiamų mokesčių arba baudų, susijusių su sienos perėjimu;
- Asmuo ar grupė asmenų naudojami kitomis neteisėtomis priemonėmis, siekdami peržengti valstybės sieną, pvz., pasislepia arba slepiasi;
- Asmuo ar grupė asmenų turi neteisėtus dokumentus, kurie yra suklastoti arba pasirašyti netinkamai;
- Asmuo ar grupė asmenų neteisėtai perkelia prekes arba krovinius ne per valstybės sieną, neatsižvelgiant į sienos kontrolės procedūras ir muitų reikalavimus bei padaro kitokias nusikalstamas veikas panašaus pobūdžio.

Apibendrinant, neteisėtas valstybės sienos perėjimas, kai yra nesilaikoma įstatymų, Vyriausybės nutarimų ir tarptautinių sutarčių numatytų specialių sienos kirtimo tvarkų. Ši veika gali būti padaroma bet kuriomis priemonėmis ir būdais kertant sausumos, vandens ar oro sieną pereinant nenustatytoje vietoje tiek iš Lietuvos Respublikos pusės į kitą valstybę, tiek iš kitos valstybės į Lietuvos Respubliką. Taigi, objektyvieji požymiai tai pati veika, neteisėtas valstybės sienos perėjimas, asmuo neteisėtai kertantis valstybės sieną, pažeidžia teisės aktais reglamentuotą patekimo į valstybę ar išvykimo iš jos tvarką. Todėl BK 291 straipsnio 1 dalies dispozicija yra blanketinė.

2.3. Subjektas

Baudžiamosios teisės doktrinos duomenimis, subjektu gali būti Lietuvos Respublikos pilietis, užsienietis, asmuo be pilietybės ir turintis 16 metų amžių. Amžius yra pagrindinis nusikaltimo subjekto požymis. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 13 straipsnis skelbia, kad pagal baudžiamuosius įstatymus atsako asmenys, kuriems prieš padarant nusikaltimą yra suėję 16 metų (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000).

Baudžiamosios atsakomybės amžiaus nustatymas reiškia, kad įstatymų leidėjas preziumuoja, kad sulaukęs 16 metų amžiaus nepilnametis jau pakankamai protiškai išsivystęs, taigi jis jau gali suprasti savo veiksmų esmę, t.y. suprasti, ką daryti galima ir ko daryti negalima (Piesliakas, 1996, p.107).

Taigi, pagrindinis požymis, apibūdinantis nusikaltimo subjektą, yra jo amžius.

Tiek doktrinoje, tiek įstatyme nurodoma, kad subjektu gali būti ne tik Lietuvos Respublikos pilietis, specialusis subjektas, bet ir užsienietis, pabėgėlis ar asmuo be pilietybės. Įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ (Lietuvos Respublikos įstatymas „dėl užsieniečių teisinės padėties“, 2004-04-30 Nr. 73-2539 (galiojanti suvestinė redakcija 2023-04-01) I ir II skyriuose yra apibrėžtos užsieniečio, asmens be pilietybės ir pabėgėlio, sąvokos:

Įstatymas užsieniečio sąvoką apibrėžia taip, kad užsienietis yra laikomas asmuo, kuris nėra Lietuvos Respublikos pilietis, neatsižvelgiant į tai, ar jis turi kurios nors užsienio valstybės pilietybę, ar neturi jokios.

Pabėgėliu, pagal šio įstatymo 2 straipsnį, laikomas užsienietis, kuriam nustatyta tvarka suteiktas pabėgėlio Lietuvos Respublikoje statusas. Pabėgėlio statusas

pripažįstamas asmenims, kurie dėl visiškai pagrįstos baimės gali būti persekiojami dėl rasės, religijos, tautybės, priklausymo tam tikrai socialinei grupei ar dėl politinių įsitikinimų negali ar bijo naudotis tos valstybės, kurios piliečiai jie yra, gynyba, arba neturi atitinkamos pilietybės ir yra už valstybės, kurioje anksčiau buvo jų nuolatinė gyvenamoji vieta, ribų ir dėl išvardytų priežasčių negali ar bijo į ją grįžti.

Asmuo be pilietybės – laikomas subjektu valstybėje, kurioje yra jo nuolatinė gyvenamoji vieta.

Apibendrintai, pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 13 straipsnio 1 dalį asmuo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, jeigu iki nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymo buvo suėję šešiolika metų. Tai konkreti amžiaus riba, kurios sulaukus pripažįstama, kad asmuo gali suvokti savo veiksmų pavojingumą. Vadinasi, jeigu nusikaltimo padarymo metu asmeniui nebuvo suėję 16 metų, baudžiamojon atsakomybėn jis negali būti patraukiamas.

2.4. Subjektyvieji požymiai

Baudžiamosios teisės doktrinos duomenimis, subjektyvieji - neteisėto valstybės sienos perėjimo požymiai (BK 291 straipsnio 1 dalis), yra:

- Tiesioginė tyčia;
- Pakaltinamumas;
- Motyvas ir tikslas;
- Kaltininkas supranta, kad neteisėtai kerta Lietuvos Respublikos Valstybės sieną, ir nori taip veikti.

Doktrinoje, tiesioginė tyčia yra laikoma kaltės forma ir ją apibrėžia taip: „kad asmuo darydamas veiką, suvokė pavojingą baudžiamosios veikos pobūdį ir norėjo taip veikti, jį darydamas asmuo suvokė pavojingą baudžiamosios veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti padariniai (pagal atitinkamas baudžiamosios teisės normas sudarantys baudžiamosios veikos sudėtį), ir jų norėjo“. Doktrinoje teigiama, kad neteisėtam valstybės sienos perėjimui, šio nusikaltimo subjektyviajai pusei yra būdinga tiesioginė tyčia. Vadinasi, neteisėtai pereinant valstybės sieną, kaltininkas suvokia, kad neteisėtai t.y. neturėdamas reikalingų dokumentų ar ne nustatytoje vietoje, pereina valstybės sieną, ir siekia tai daryti. Be to, nesvarbu ar asmuo Lietuvos Respublikos pilietis, užsienietis ar asmuo be pilietybės, nes subjektyviosios pusės požymiui dar yra būdingas ir

pakaltinamumas arba ribotas pakaltinamumas.

Pakaltinamumas – asmens sugebėjimas suprasti savo veiksmus ir juos valdyti. Tai yra vienas iš būtinųjų subjektyviosios pusės požymių, be kurių neįmanoma baudžiamoji atsakomybė. Tik iš pakaltinamo asmens baudžiamasis įstatymas gali bei turi reikalauti daryti tam tikrus veiksmus arba susilaikyti nuo jų ir už šio reikalavimo nevykdymą grasinti jam kriminaline bausme. Taip pat uždraustos veikos darymo metu subjektas gali būti ir ribotai pakaltinamas.

Ribotas pakaltinamumas – tokia psichinė asmens būseną, kuri uždraustos veikos darymo metu dėl psichikos sutrikimo, nesančio pakankamu pagrindu pripažinti jį nepakaltinamu, neleidžia asmeniui visiškai suvokti savo pavojingumo nusikalstamos veikos pobūdžio ar valdyti savo veiksmų. Asmuo, pripažintas ribotai pakaltinamu atsako pagal baudžiamąjį įstatymą, tačiau skiriama bausmė jam gali būti švelninama.

Nusikaltimo motyvai ir tikslai šios veikos kvalifikavimui reikšmės neturi. Išskyrus atvejus, numatytus Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 291 straipsnio 2 dalyje, kai siekiama pasinaudoti prieglobsčio teise, 3 dalyje, kai užsienietis, tyčia neteisėtai perėjęs Lietuvos Respublikos valstybės sieną, turėjo tikslą iš Lietuvos teritorijos patekti į trečiąją šalį ir jeigu toks asmuo deportuojamas į šalį, iš kurios neteisėtai perėjo Lietuvos Respublikos valstybės sieną, arba į šalį, kurios pilietis jis yra.

Kaltininko suvokimas yra būtinas, kad nusikalstamą veiką būtų galima pripažinti padaryta tyčia. Kaltininkui nusikalstamos veikos pavojingam pobūdžiui suvokti pakanka suvokti faktines nusikalstamos veikos aplinkybes, taip pat padarinius ir priežastinį ryšį tarp veikos ir padarinių (Abramavičius et al., 2004, p. 113).

Doktrinoje taip pat akcentuojama, kad asmuo negali būti patrauktas baudžiamajon atsakomybėn ir jam negali būti skiriama bausmė, jeigu jis pavojingą ir baudžiamojo įstatymo uždraustą veiką padarė būdamas nepakaltinamas.

Nepakaltinamumas – tokia psichinė žmogaus būseną, kuri uždraustos veikos darymo metu dėl psichikos sutrikimo neleidžia asmeniui suvokti tokios veikos pavojingumo arba valdyti savo veiksmų. Nepakaltinamumu pripažintam asmeniui teismas gali skirti tik priverčiamąsias medicinos priemones (Piesliakas, 2000, p.38).

Pagal teismų praktiką subjektyviosios pusės požymis yra išaiškintas Vilniaus apygardos teismo 2014 m. birželio 12 d. priimtu baudžiamuoju įsakymu, baudžiamajoje byloje Nr. 1-368-312/2014 dėl kaltinamojo I.S. neteisėtai perėjus valstybės sieną žyminčių ženklų, neturėdamas Lietuvos Respublikos vizos, neleistinoje vietoje – ne per pasienio

kontrolės punktą, perėjo Lietuvos Respublikos valstybės sieną iš Baltarusijos Respublikos teritorijos į Lietuvos Respublikos teritoriją. Byloje patvirtinta, kad nusikaltimas padarytas iš savanaudiškų paskatų, siekiant užsidirbti, jog kaltinamasis veikė tiesiogine tyčia, t.y. suvokė savo veiksmų pobūdį ir norėjo taip veikti, t.y. nešdamas ryšulius su cigaretėmis kontrabandos būdu ne per pasienio ir muitinės kontrolės punktą (Vilniaus apygardos teismo 2014 m. birželio 12 d. Teismo baudžiamasis įsakymas, priimtas baudžiamojoje byloje Nr. 1-368/2014).

Kitoje baudžiamojoje byloje Nr. 1A-68-593/2022, teismas veiką motyvavo tuo, kad veika buvo padaryta tiesiogine tyčia, kad A. M. yra vietinis pasienio gyventojas, todėl jam puikiai žinomas pasienio ruožo režimas, valstybinės sienos riboženklių buvimo vieta ir kt. Analizuojamu atveju A. M. pats kirsti valstybės sienos nesiryžo, tačiau, būdamas netoli sienos, stebėjo aplinką ir saugojo R. T., tokiu būdu padėdamas pastarajam padaryti BK 291 straipsnio 1 dalyje numatytą nusikaltimą. Nors išankstinis konkretus susitarimas ir atliekamų veiksmų pasiskirstymas byloje nėra nustatytas, tačiau pažymėtina, kad susitarimas gali būti ne tik žodinis ar rašytinis, pritariama gali būti ir konkludentiniais veiksmais (tam tikru elgesiu, kuris patvirtina to asmens valią). Šiuo atveju A. M., matydamas, jog R. T. įlenda į pralaidą ir eina (duomenys neskelbtini) Federacijos teritorijos link, nebandė šio sulaikyti, priešingai, jis pritūpęs, kad nebūtų pastebėtas, dairėsi į šalis ir draugą saugojo, kad spėtų šį perspėti, jei pasirodytų pasienio tarnybos pareigūnai. Vadinas, abu nuteistieji suprato savo atliekamų veiksmų pavojingumą, neteisėtumą ir norėjo taip elgtis, t. y. veikė tiesiogine tyčia, todėl jų išteisinimui pagrindo nebuvo (Kauno apygardos teismo 2022 m. sausio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-A-68-593/2022).

Autorės nuomone, šis nusikaltimas subjektyviai pasireiškia tik tiesiogine tyčia, kaltinamasis turi suvokti savo veiksmų pobūdį ir norėti taip veikti, o motyvas ir tikslas kvalifikavimui reikšmės neturi pagal BK 291 straipsnio 1 dalį.

3. NETEISĖTO ŽMONIŲ GABENIMO PER VALSTYBĖS SIENĄ OBJEKTYVIEJI, SUBJEKTYVIEJI IR KVALIFIKUOJANTYS POŽYMIAI

3.1. Neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną objektas ir objektyvieji požymiai (LR BK 292 str.)

Pažymėtina, kad tiek doktrinoje, tiek teisminėje praktikoje neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną objektas yra laikomas valstybėje nustatyta valdymo tvarka, lygiai taip pat, kaip ir dėl išanalizuoto nusikaltimo objekto dėl neteisėto valstybės sienos perėjimo. Būtent šio nusikaltimu, kai yra neteisėtai gabenami žmonės per valstybės sieną tai yra kėsiamasi į įstatymo saugomą vertybę, kuri kaip pagrindinė – valstybės sienos neliečiamumas, o kaip papildoma - visuomenės saugumas. Vadinasi, pagrįstai galima teigti, kad tiesioginis objektas – valstybės sienos neliečiamumas, o kaip papildomas - žmonės, nelegaliai gabenami per Lietuvos Respublikos valstybės sieną ar jos teritoriją ir siekiantys taip patekti į trečiąją valstybę. Šiuo aspektu dėl objekto darbe nebus analizuojama, nes objektas yra aptartas potemėje dėl neteisėto sienos perėjimo, todėl nėra jokios prasmės pakartotinai analizuoti, nes analogiškai kaip ir dėl neteisėto valstybės sienos perėjimo yra pasireiškiamas kaip valstybės sienos neliečiamumas.

Veika, numatyta BK 292 straipsnio 1 dalyje ir apibrėžiama taip: „tas, kas neteisėtai per Lietuvos Respublikos valstybės sieną gabeno nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturintį užsienietį arba neteisėtai valstybės sieną perėjusį tokį užsienietį gabeno ar slėpė Lietuvos Respublikos teritorijoje, baudžiamas bausme arba areštu, arba laisvės atėmimu iki šešerių metų“ (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000, Nr. 89-2741).

Baudžiamosios teisės doktrinos duomenimis, nurodoma, kad neteisėto žmonių gabenimo nusikaltimas pasireiškia alternatyviomis veikomis, kurias galima išskirti taip:

- 1) neteisėtai per Lietuvos Respublikos valstybės sieną gabenant nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturintį užsienietį;
- 2) neteisėtai valstybės sieną perėjusį nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturintį užsienietį gabenant Lietuvos Respublikos teritorijoje;
- 3) neteisėtai valstybės sieną perėjusį nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturintį užsienietį slepiant Lietuvos Respublikos teritorijoje.

Nusikaltimo objektyviajai pusei įgyvendinti pakanka, kad būtų atliktas bet kuris vienas iš šio straipsnio dispozicijoje numatytų veiksmų.

Nusikaltimas laikomas baigtu nuo veikos atlikimo momento (formalioji sudėtis).

Doktrinoje pabrėžiama, kad neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną objektyviosios pusės požymiai pasireiškia, būtent nelegalių migrantų gabenimu – tai asmenų, siekiančių neteisėtai pereiti Lietuvos valstybės sieną, pervežimas, pervedimas, perskraidinimas, perplukdymas per ją arba neteisėtai perėjusių valstybės sieną ir siekiančių dar kartą tai padaryti, vežimas, vedimas ir panašiai.

Kitas šios nusikalstamos veikos objektyvusis požymis pasireiškia slėpimo veiksmuose bei prieglaudos jiems Lietuvoje suteikimu: būsto, maisto parūpinimas, padėjimas išvengti demaskavimo neteisėtai perėjus valstybės sieną ir rengimąsi dar kartą tai padaryti. Taigi, jeigu užsienietis gabenamas slapta arba atvirai, tiek per valstybės sienos perėjimo punktą, tiek ir tam neskirtoje vietoje, vadinasi gabenimo neteisėtumo nekeičia ir veikai kvalifikuoti pagal BK 292 straipsnio 1 dalį jokios reikšmės neturi (Abramavičius et al., 2010, p. 485).

Neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną tam tikrus objektyvius požymius, pavyzdžiui galima nustatyti, sprendžiant iš įstatymo saugomų vertybių ir šie požymiai gali apimti tokias nusikalstamų veikų rūšis:

1. Nepilnamečių arba pažeidžiamų asmenų neteisėtas vežimas arba gabenimas;
2. Kelionės metu asmenims gali būti taikomos represinės priemonės, tokios kaip priverstinis darbas, prekyba žmonėmis, seksualinis išnaudojimas arba priverstinis prostitucijos atlikimas;
3. Asmenų perkėlimas per kelias sienas arba per kelias šalis;
4. Kelionės metu asmenims gali būti uždrausta laisvė ir jie gali būti laikomi kaip vergai arba sulaikyti prieš savo valią;
5. Transporto priemonėse arba kituose vietose, kurios nėra skirtos gyvenimui, asmenims gali būti suteiktas menkas maistas, vanduo;
6. Per kelionę asmenys gali būti traukiami į kitas nelegalias nusikalstamas veikas, pvz., prekybą narkotikais arba nelegalių prekių kontrabandą ir kt.

LAT baudžiamojoje byloje Nr. 2K-413-888/2022 yra išaiškinta, kad nusikaltimo objektyviosios pusės realizavimui pakanka, jog būtų atliktas bet kuris vienas iš šio straipsnio dispozicijoje numatytų veiksmų. Kadangi šio nusikaltimo sudėtis yra formali, tai neteisėtas nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturinčio asmens gabenimas per Lietuvos Respublikos valstybės sieną, neteisėtai valstybės sieną perėjusio tokio užsieniečio gabenimas Lietuvos Respublikos teritorijoje laikomas baigtu šių veiksmų atlikimo momentu. Ar pavyko

tokiais veiksmais pergabenti į numatytą vietą ar paslėpti užsienietį Lietuvos teritorijoje, ar to padaryti nepavyko, veikai kvalifikuoti pagal BK 292 straipsnį reikšmės neturi (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-413-888/2022).

Pagal teisminę praktiką, Kauno apygardos teismo nuosprendžiu baudžiamosios bylos Nr. 1-152-485/2023 neteisėto žmonių gabenimo nusikaltimas ir objektyvieji veikos požymiai apibrėžiami analogiškai kaip ir doktrinoje. Teismas pateiktu išaiškinimu konstatuoja, kad pagal BK 292 straipsnį nusikalstama veika gali būti padaroma alternatyviais veiksmais: 1) neteisėtai per Lietuvos Respublikos valstybės sieną gabenant nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturintį užsienietį; 2) neteisėtai valstybės sieną perėjusį nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturintį užsienietį gabenant Lietuvos Respublikos teritorijoje; 3) neteisėtai valstybės sieną perėjusį nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturintį užsienietį slepiant Lietuvos Respublikos teritorijoje. Nusikaltimo objektyviajai pusei įgyvendinti pakanka, kad būtų atliktas bet kuris iš šio straipsnio dispozicijoje numatytų veiksmų. Nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturinčio užsieniečio gabenimu per Lietuvos Respublikos valstybės sieną laikomas asmens, siekiančio neteisėtai pereiti Lietuvos valstybės sieną, pervežimas, pervedimas, perskraidinimas, perplukdymas per sieną, tai yra bet kokie veiksmai, kuriais nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturintis užsienietis neteisėtai transportuojamas bet koku būdu iš užsienio valstybės į Lietuvos Respublikos teritoriją arba iš Lietuvos Respublikos į užsienio valstybę. Užsieniečio neteisėto gabenimo per valstybės sieną būdai yra alternatyvūs ir veikai kvalifikuoti įtakos neturi. Šio nusikaltimo sudėtis yra formalioji. Neteisėtas nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturinčio užsieniečio gabenimas per Lietuvos Respublikos valstybės sieną, neteisėtai valstybės sieną perėjusio tokio užsieniečio gabenimas ar slėpimas Lietuvos Respublikos teritorijoje laikomas baigtu šių veiksmų atlikimo momentu. Ar pavyko tokiais veiksmais pergabenti užsienietį per valstybės sieną, pergabenti ar paslėpti Lietuvos teritorijoje, ar to padaryti nepavyko, veikai kvalifikuoti pagal BK 292 straipsnį reikšmės neturi (Kauno apygardos teismo 2023 m. vasario mėn. 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-152-485/2023).

Akcentuojant, kad atlikus tyrimą doktrinoje ir teismų praktikoje, apibendrintai galima pagrįstai teigti, kad asmens gabenimo per valstybės sieną tiesioginis objektas – valstybės sienos neliečiamumas, o papildomas – žmonės, nelegaliai gabenami

per Lietuvos Respublikos valstybės sieną ar jos teritoriją ir siekiantys taip patekti į trečiąją valstybę. Objektvieji požymiai - asmens gabenimas ir asmens slėpimas. Veikos gali būti padaromos alternatyviais veiksmais, bet koks šio asmens transportavimas per valstybės sieną, per pasienio kontrolės punktą arba jį apeinant bei siekiančių asmenų neteisėtai pereiti Lietuvos valstybės sieną, pervežimas, pervedimas, perskraidinimas, perplukdymas per ją, atvirai ar slaptai reikšmės neturi. Nusikaltimo objektyviajai pusei įgyvendinti pakanka, kad būtų atliktas bet kuris iš šio BK 292 straipsnio 1 dalies dispozicijoje numatytų veiksmų. Gabenimas per valstybės sieną laikomas baigtu nuo tokio momento, kai gabenamas asmuo patenka į Lietuvos Respublikos valstybės pasienio juostos ribas (formalioji sudėtis).

3.2. Neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną subjektas ir subjektyvieji požymiai

Magistrinio darbo autorė pažymi, kad šio nusikaltimo subjektas yra pakaltinamas ir sulaukęs 16 metų amžių fizinis asmuo, jis yra identiškas neteisėto valstybės sienos perėjimo subjektui, todėl plačiau apie fizinį asmenį, kaip šio nusikaltimo subjektą nebus analizuojama.

Kita vertus, už neteisėto žmonių gabenimą per valstybės sieną gali atsakyti ne tik fizinis, bet ir juridinis asmuo (BK 292 straipsnio 4 dalis).

Pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 292 straipsnio 4 dalį juridinis asmuo kaip baudžiamosios atsakomybės subjektas, atsako tik už nusikalstamas veikas, už kurių padarymą Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiojoje dalyje numatyta juridinio asmens atsakomybė.

Juridinių asmenų sąvoka apibrėžta Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 2. 33 straipsnyje: „Juridinis asmuo yra savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000, Nr. VIII-1864, galiojanti suvestinė redakcija 2023-04-01).

Toliau sprendžiant juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės klausimą, reikėtų kartu vadovautis ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 6 dalimi, kadangi: „neatsako valstybė, savivaldybė, valstybės ir savivaldybės institucija ir įstaiga bei tarptautinė viešoji organizacija“.

Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos formuojamos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 2, 3, ir 4 dalyse:

2. Juridinis asmuo atsako už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas tik tuo atveju, jeigu nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai arba interesais padarė fizinis asmuo, veikęs individualiai ar juridinio asmens vardu, jeigu jis, eidamas vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje, turėjo teisę:

- 1) atstovauti juridiniam asmeniui arba;
- 2) priimti sprendimus juridinio asmens vardu, arba;
- 3) kontroliuoti juridinio asmens veiklą.

3. Juridinis asmuo gali atsakyti už nusikalstamas veikas ir tuo atveju, jeigu jas juridinio asmens naudai padarė juridinio asmens darbuotojas ar įgaliotas atstovas šio straipsnio 2 dalyje nurodyto asmens nurodymu ar leidimu arba dėl nepakankamos priežiūros arba kontrolės.

4. Juridinis asmuo gali atsakyti už kontroliuojamo arba jam atstovaujančio kito juridinio asmens šio straipsnio 2 ar 3 dalyje nurodytomis sąlygomis padarytas nusikalstamas veikas, jeigu jos padarytos pirmiau nurodyto juridinio asmens naudai jame vadovaujančias pareigas einančio ar jo įgalioto asmens nurodymu ar leidimu arba dėl nepakankamos priežiūros ar kontrolės.

Remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 5 dalimi, atsako taip pat ir fizinis asmuo: „Juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė nepašalina fizinio asmens, kuris padarė, organizavo, kurstė arba padėjo padaryti nusikalstamą veiką, baudžiamosios atsakomybės. Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės už jo naudai arba jo interesais fizinio asmens padarytą, organizuotą, kurstytą ar padėtą padaryti nusikalstamą veiką nepašalina fizinio asmens baudžiamoji atsakomybė, taip pat tai, kad fizinis asmuo už šią veiką atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės arba jis nėra traukiamas atsakomybėn dėl kitų priežasčių“ (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000. Nr. 89-2741 galiojanti suvestinė redakcija 2023-04-15).

Vadinasi, kad norint patraukti juridinį asmenį baudžiamojon atsakomybėn, būtinos visos sąlygos. Sprendžiant juridinio asmens atsakomybės klausimą, svarbiausia yra nustatyti fizinio asmens padarytos veikos ir juridinio asmens ryšį. Kvalifikuojant juridinio asmens padarytą veiką reikia nurodyti ne tik Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnį, bet ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio atitinkamą dalį, kurią įgyvendino fizinis asmuo.

Toliau analizuojant darbe subjektyviosios pusės požymius reikia paminėti, kad subjektyvieji nusikalstamos veikos požymiai turi didžiulę reikšmę baudžiamojoje teisėje.

Visų pirma reikia pabrėžti, kad subjektyvieji nusikalstamos veikos požymiai yra subjektyvusis asmens baudžiamosios atsakomybės pagrindas.

Pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentarą specialiosios dalies dėl neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną, šio nusikaltimo subjektyvioji pusė pasireiškia tiesiogine tyčia. Kaltininkas suvokia, kad neteisėtai per Lietuvos Respublikos valstybės sieną gabena nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturintį užsienietį, neteisėtai valstybės sieną perėjusį tokį užsienietį gabena ar slepia Lietuvos Respublikos teritorijoje, ir siekia tai daryti (Abramavičius et al., 2010, p.486).

Taigi, neteisėtai gabenamų žmonių per valstybės sieną subjektyviosios pusės požymiais laikomi:

- Tiesioginė tyčia.
- Motyvas ir tikslas. Šiuo atveju yra būtinas kvalifikuoto nusikaltimo subjektyviosios pusės požymis ir turi būti įrodinėjamas privalomai.
- Kaltininkas supranta, kad neteisėtai per Lietuvos Respublikos valstybės sieną gabena nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturintį užsienietį arba neteisėtai valstybės sieną perėjusį tokį užsienietį gabena ar slepia Lietuvos Respublikos teritorijoje, ir nori taip veikti.
- Gabenamo ar slepiamo asmens statuso suvokimas yra būtinas tyčinės kaltės elementas, todėl neatsako pagal minėtą straipsnį asmuo, kuris gabeno ar slėpė asmenį nežinodamas, kad šis asmuo nelegaliai į Lietuvą atvykęs užsienietis.

Vadinasi, gabentojas turi suvokti, kad gabena, veža, veda per Lietuvos valstybės sieną žmones, kurie tai nori padaryti neteisėtai, suvokia, kad Lietuvos teritorijoje gabena žmones, kurie valstybės sieną perėjo, Lietuvoje yra neteisėtai. Slėpėjas suvokia, kad suteikia pastogę, aprūpina ar kitaip padeda likti nedemaskuotu asmenį ar asmenis, kurie neteisėtai yra Lietuvoje. Kokiais motyvais vadovaudamiesi organizatorius, gabentojas, slėpėjas tai daro už atlyginimą, dėl altruistinių ar kitų paskatų, reikšmės neturi.

Tačiau nėra nusikaltimo, jeigu asmuo Lietuvos teritorija gabena žmogų ar žmones, suteikia būstą ar kitaip padeda nežinodamas, kad jie yra neteisėtai perėję valstybės sieną, Lietuvoje yra nelegaliai, rengiasi neteisėtai pereiti valstybės sieną, yra nelegalūs migrantai. Reikia atsižvelgti į tai, kad vežantis, apnakvydinantis ar kitokias paslaugas teikiantis žmogus ne tik neprivalo, bet ir neturi teisės (jeigu teisės aktais tiesiogiai nenustatyta kitaip) reikalauti iš jo vežamų ar kitaip aptarnaujamų asmenų dokumentų, įrodančių jų teisėtą buvimą Lietuvoje, o pranešti apie įtarimą

sukėlusį asmenį valdžios institucijoms yra tik moralinė, bet ne teisinė pareiga. Moralinę pareigą vykdyti paskatinus materialiniu atlyginimu, bent pasienio zonose, būtų veiksminga šių nusikaltimų prevencijos priemonė (Piesliakas, 2000, p.140).

LAT baudžiamojoje byloje Nr. 2K-451/2011 (BK 292 str.) pasisakė, kad norint veiką kvalifikuoti pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 292 straipsnio 1 dalį, būtina nustatyti, kad kaltininkas supranta, jog neteisėtai per Lietuvos Respublikos valstybės sieną gabena nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturintį užsienietį arba neteisėtai valstybės sieną perėjusį tokį užsienietį gabena ar slepia Lietuvos Respublikos teritorijoje, ir nori taip veikti. Gabenamo ar slepiamo asmens statuso suvokimas yra būtinas tyčinės kaltės elementas. Tačiau teismas, kasatoriui priimdamas apkaltinamąjį nuosprendį, nustatė tik objektyviuosius jam inkriminuotos nusikalstamos veikos požymius, o subjektyvieji požymiai liko nenustatyti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-451/2011).

Apibendrintai, už neteisėtą žmonių gabenimą per valstybės sieną atsako ne tik pakaltinamas ir sulaukęs 16 metų fizinis asmuo, bet ir juridinis asmuo. Neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną padaromas tiesiogine tyčia, kaltininkas supranta, kad neteisėtai per Lietuvos Respublikos valstybės sieną gabeno nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturintį užsienietį arba neteisėtai valstybės sieną perėjusį tokį užsienietį gabena ar slepia Lietuvos Respublikos teritorijoje, ir nori taip veikti. Gabenamo ar slepiamo asmens statuso suvokimas yra būtinas tyčinės kaltės elementas, todėl neatsako pagal minėtą straipsnį asmuo, kuris gabeno ar slėpė asmenį nežinodamas, kad šis asmuo nelegaliai į Lietuvą atvykęs užsienietis.

3.3. Neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną kvalifikuojantys požymiai

Įstatymo leidėjas griežtina baudžiamąją atsakomybę atsižvelgęs į neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną padaromas nusikalstamas veikas ir BK 292 straipsnyje 2 ir 3 dalį priskiria kvalifikuotos sudėties požymiui. BK 292 straipsnio 2 dalyje už šią veiką kvalifikuoja jos padarymas dėl savanaudiškų paskatų arba jei ji sukėlė pavojų žmogaus gyvybei. BK 292 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta itin kvalifikuota neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną sudėtis. Ši veika itin kvalifikuota tampa dėl kaltininko veiksmų, kuriais jis organizuoja BK 292 straipsnio 1 dalyje numatyto nusikaltimo darymą.

Doktrinoje pabrėžiama, kad neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną kvalifikuojantys požymiai pasireiškia būtent taip:

- Pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 292 str. 2 d. numatomas kvalifikuotas požymis, kuris taikomas, kai veika padaryta dėl savanaudiškų paskatų arba jeigu tai sukėlė pavojų asmens gyvybei.
- Pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 292 str. 3 d. taip pat numatomas kvalifikuotas požymis, kuris taikomas už asmenų gabenimo ir slėpimo organizavimą.

BK 292 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta kvalifikuota neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną sudėtis. Šią veiką kvalifikuoja jos padarymas dėl savanaudiškų paskatų arba jei ji sukėlė pavojų žmogaus gyvybei. Savanaudiškomis paskatomis laikytini tokie asmens veiksmai, kuriais jis, neteisėtai gabendamas žmones per valstybės sieną, siekia gauti materialinės naudos – pinigų, daiktų, įgyti turtinę teisę, išvengti išlaidų, turto netekimo ar turtinių įsipareigojimų vykdymo. Pavojaus asmens gyvybei sukėlimu laikomi atvejai, kai asmuo gabenamas ar slepiamas itin kenksmingomis sąlygomis, pavyzdžiui, trūkstant oro, šaltyje, karštyje, kartu su nuodingomis, radioaktyviomis, toksinėmis, kancerogeninėmis medžiagomis ir panašiai, taip pat atvejai, kai neteisėtai gabenamas per valstybės sieną žmogus sužalojamas, nemaitinamas, negauna vandens, būtinų medikamentų ir panašiai, dėl to kyla reali grėsmė jo gyvybei.

LAT baudžiamojoje byloje Nr. 1A-121-387/2018, pažymi, kad nusikalstama veika padaroma dėl savanaudiškų paskatų tada, kai ji padaroma siekiant turėti iš to kokią nors turtinę naudą sau ar kitiems asmenims. Savanaudiškos paskatos pagal BK 292 straipsnio 2 dalį yra būtinas šio kvalifikuoto nusikaltimo subjektyvusis požymis (motyvas) ir turi būti įrodinėjamas privalomai. Teismas atkreipė dėmesį, kad šioje byloje, dėl negautos naudos pateiktais nuteistojo G. V. argumentais, nusikalstamos veikos kvalifikavimui reikšmės neturi. Tam, kad nuteistojo nusikalstama veika būtų kvalifikuojama pagal BK 292 straipsnio 2 dalį pakanka nustatyti, kad jis sutiko daryti nusikalstamą veiką, turėdamas savanaudiškų paskatų. Aplinkybė, kad galimai asmuo po nusikalstamos veikos padarymo jokios realios naudos negavo, išvadų dėl jo nusikalstamos veikos kvalifikavimo nekeičia (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-121-387/2018).

Kauno apygardos Teismo 2022 m. gruodžio 21 d. nuosprendžiu baudžiamosios bylos Nr. 1-413-888/2022, kaltinamasis A.L. pripažintas, kad nusikaltimą įvykdė dėl savanaudiškų tikslų – siekdamas neteisėtu būdu gauti piniginių lėšų. Teismas konstatavo, kad kaltinamasis A. L. veikė tiesiogine tyčia, tai yra, suvokė, kad vykdo nusikalstamą veiką – gabena nelegaliai valstybės sieną perėjusius ir nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturinčius užsieniečius tikslu juos pervežti per Lietuvos Respublikos valstybės sieną į (duomenys neskelbtini) ir norėjo taip veikti, nes tokiu būdu ketino užsidirbti pinigų. Tai, kad jis neteisėtai gabeno užsieniečius siekdamas gauti materialinės naudos (tiksliai nenustatytą piniginių atlygį), įrodo jo savanaudiškas paskatas (Kauno apygardos Teismo 2022 m. gruodžio 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-413-888/2022).

Baudžiamosios teisės doktrinoje, komentuojamojo BK 292 straipsnio 3 dalyje, pabrėžiama, kad įtvirtinta itin kvalifikuota neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną sudėtis. Ši veika itin kvalifikuota tampa dėl kaltininko veiksmų, kuriais jis organizuoja komentuojamo straipsnio 1 dalyje numatyto nusikaltimo darymą. Neteisėto užsieniečio gabenimo per Lietuvos valstybės sieną, neteisėtai valstybės sieną perėjusio užsieniečio gabenimo ar slėpimo Lietuvos Respublikos teritorijoje organizavimas yra tokių veiksmų planų sudarymas, vedlių, pagalbininkų ieškojimas, verbavimas, taip pat vadovavimas tokiems veiksmams. Teismų praktikoje šios nusikalstamos veikos organizavimu laikomas užsieniečių gabenimo per valstybės sieną ar slėpimo Lietuvos teritorijoje plano, suklastotų kvietimų atvykti į Lietuvos Respubliką parengimas, suklastotų dokumentų įgyjimas ir panašiai. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 292 straipsnio 3 dalyje numatytas neteisėto nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturinčio užsieniečio gabenimo per Lietuvos Respublikos valstybės sieną arba tokio užsieniečio gabenimo ar slėpimo Lietuvos Respublikos teritorijoje organizavimas apima ne visos užsieniečių gabenimo iš jų kilmės šalies į galutinį tašką grandinės organizavimą. Organizatorius gali organizuoti ir atskirus šios nusikalstamos veikos grandinės veiksmus, t.y. neteisėtą užsieniečių gabenimą per valstybės sieną į Lietuvos Respubliką, jų gabenimą ir slėpimą Lietuvos Respublikos teritorijoje, išgabenimą per Lietuvos Respublikos valstybės sieną į kitą valstybę. Gali būti keli vienos užsieniečių grupės gabenimo organizatoriai, kurie organizuoja atskirus tokio gabenimo etapus arba koordinuoja visą nusikalstamos veikos grandinę. Komentuojamos veikos

organizavimo atveju organizatoriaus veiksmai kvalifikuojami pagal BK 292 straipsnio 3 dalį be nuorodos į BK 24 straipsnio 4 dalį, nes įstatymų leidėjas šiame straipsnyje jau nustatė griežtesnę tokio kaltininko atsakomybę nei to paties nusikaltimo vykdytojų (Abramavičius et al., 2010, p. 487-488).

LAT baudžiamosios bylos Nr. 2K-332/2012 teismas konstatavo, kad BK 292 straipsnio 3 dalyje atsakomybė numatyta ir nusikalstamos veikos organizatoriui. Atkreiptinas dėmesys, kad įstatymas numato tokią aptariamą nusikaltimo sudėties konstrukciją, pagal kurią tam, kad asmuo būtų pripažintas BK 292 straipsnio 3 dalyje numatytos nusikalstamos veikos organizatoriumi, nebūtina, kad jis organizuotų užsienio valstybės piliečių kelionę nuo jų kilmės šalies. Teismų praktikoje laikomasi nuostatos, kad nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturinčių užsieniečių neteisėto gabenimo per Lietuvos Respublikos valstybės sieną organizavimas nebūtinai turi apimti visą užsieniečių gabenimo iš vienos šalies į kitą organizavimą, tai gali būti ir atskirų šios nusikalstamos veikos etapų organizavimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-332/2012).

Apibendrintai, galima teigti, kad BK 292 straipsnio 2 dalies kvalifikuojantys požymiai – savanaudiškos paskatos ir pavojus asmens gyvybei. BK 292 straipsnio 3 dalies kvalifikuojantis požymis organizavimas. Nusikaltimo BK 292 straipsnio 2 ir 3 dalį priskirti kvalifikuojantiems požymiams pakanka, kad būtų atliktas bet kuris iš šio BK 292 straipsnio 2 ir 3 dalių dispozicijoje numatytų veiksmų. Kada nusikaltimas padaromas dėl savanaudiškų paskatų (BK 292 str. 2 d.), siekiant iš to turėti kokią nors turtinę naudą, sau ar kitiems asmenims tai šio kvalifikuoto nusikaltimo subjektyvusis požymis (motyvas), turi būti įrodinėjamas privalomai, o dėl negautos naudos nusikalstamos veikos kvalifikavimui reikšmės neturi. Tam, kad nuteistojo nusikalstama veika būtų kvalifikuojama pagal BK 292 straipsnio 2 dalį, pakanka nustatyti, kad jis sutiko daryti nusikalstamą veiką. Pagal BK 292 straipsnio 3 dalį įtvirtintas itin kvalifikuotas organizavimo požymis. Organizavimu laikomas veiksmų plano sudarymas, vedlių, pagalbininkų ieškojimas, verbavimas, taip pat vadovavimas tokiems veiksams. Organizavimo atveju organizatoriaus veiksmai kvalifikuojami pagal BK 292 straipsnio 3 dalį be nuorodos į BK 24 straipsnio 4 dalį, nes įstatymų leidėjas šiame straipsnyje jau nustatė griežtesnę tokio kaltininko atsakomybę nei to paties nusikaltimo vykdytojų.

4. KVALIFIKAVIMO YPATUMAI UŽ NETEISĖTĄ VALSTYBĖS SIENOS PERĖJIMĄ IR NETEISĖTĄ ŽMONIŲ GABENIMĄ PER VALSTYBĖS SIENĄ

4.1. Kvalifikavimo ypatumai už neteisėtą valstybės sienos perėjimą ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejai

Jei pereinant valstybės sieną pateikiami suklastoti oficialūs dokumentai, suteikiantys teisę kirsti valstybės sieną (pasas, leidimas, viza ir pan.), kaltininko veika turi būti kvalifikuojama kaip BK 291 straipsnio 1 dalies ir BK 300 straipsnio atitinkamos dalies sutaptis.

Pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 291 straipsnio 2 dalyje numatoma galimybė atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės užsienietį, neteisėtai atvykusį į Lietuvos Respubliką turintį tikslą pasinaudoti prieglobsčio teise. Minėto straipsnio 3 dalyje numatoma užsienietį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu jis neteisėtai perėjo Lietuvos Respublikos sieną ketindamas neteisėtai pereiti į trečiąją valstybę, jei jis nustatyta tvarka išsiunčiamas į valstybę, iš kurios teritorijos neteisėtai perėjo Lietuvos Respublikos sieną, arba į valstybę, kurios pilietis jis yra (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000 Nr. 89-2741 galiojanti suvestinė redakcija 2023-04-15).

Doktrinos duomenimis už neteisėtą valstybės sienos perėjimą atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti taikomas ir pagal atitinkamai padaryto nusikaltimo pavojingumą, ir pagal atitinkamai padaryto nusikaltimo rūšis, o pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrojoje dalyje yra numatytas šių rūšių atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės:

1. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo ar nusikalstama veika prarado pavojingumą (BK 36 str.).

2. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikalstamo mažareikšmiškumo (BK 37 str.).

3. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko (BK 38 str.).

4. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra lengvinančių aplinkybių (BK 39.).

5. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo aktyviai pradėjo atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas (BK 39¹ str.).

6. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą BK 40 straipsnis.

7. Nepilnamečio atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės BK 93 straipsnis (Piesliakas, 2008, p. 343-344).

Doktrinoje akcentuojama, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 291 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtintas tarptautinės teisės pripažįstamas principas - prieglobsčio teisės pasinaudojimas, kad užsienietis netrauktinas baudžiamojon atsakomybėn neteisėtai perėjęs valstybės sieną, jeigu jis tokiais veiksmais siekė pasinaudoti prieglobsčio teise kitoje valstybėje, t.y. atvyko prašyti leidimo apsigyventi dėl to, kad užsienio valstybėje jis yra persekiojamas ne už kriminalinį nusikaltimą. Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos įstatymas dėl žmonių teisinės padėties užsieniečiu laiko asmenį, kuris nėra Lietuvos Respublikos pilietis, neatsižvelgiant į tai, ar jis yra kurios nors kitos valstybės pilietis, ar ne (Abramavičius et al., 2010, p. 483).

Komentuojamo BK 291 straipsnio 2 dalies nuostatos negali būti taikomos neteisėtai Lietuvos Respublikos valstybės sieną perėjusiam asmeniui, kuris už Lietuvos Respublikos ribų yra persekiojamas už padarytą nusikalstamą veiką, kuri nusikalstama yra pripažįstama ir pagal Lietuvos baudžiamąjį įstatymą. Tais atvejais, kai neteisėtai kirsdamas valstybės sieną užsienietis padaro ir kitą nusikalstamą veiką (pavyzdžiui, kontrabandą), jis negali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės remiantis komentuojamo straipsnio 2 dalimi ir jo veiksmai kvalifikuojami kaip neteisėto sienos perėjimo ir kitos padarytos nusikalstamos veikos idealioji sutaptis.

Komentuojamo BK 291 straipsnio 3 dalyje numatyta išimtis, suteikianti pagrindą atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą valstybės sienos perėjimą, - kai užsienietis, tyčia neteisėtai perėjęs Lietuvos Respublikos valstybės sieną, turėjo tikslą iš Lietuvos teritorijos patekti į trečiąją šalį, jeigu toks asmuo deportuojamas į šalį, iš kurios neteisėtai perėjo Lietuvos Respublikos valstybės sieną, arba į šalį, kurios pilietis jis yra.

Be to, tais atvejais, kai asmuo neteisėtai pereina valstybės sieną turėdamas tikslą Lietuvos Respublikos teritorijoje šnipinėti, padaryti teroro aktą, jo veika kvalifikuojama kaip šių nusikaltimų idealioji sutaptis pagal BK 119 straipsnio atitinkamą dalį ar BK 250 straipsnio atitinkamą dalį ir BK 291 straipsnio 1 dalį (Abramavičius et al., 2010, p. 482-484).

Pagal Lietuvos Respublikos valstybės sienos apsaugos įstatymą valstybės sienos kirtimo tvarkos pažeidimais nelaikomi atvejai, kilę dėl nenumatytų

aplinkybių: nelaimingo įvykio, avarijos, stichinės nelaimės, grėsmės laivo (orlaivio) saugumui, sugedusių laivų buksyravimo, neatidėliotinos medicinos pagalbos suteikimo, išgelbėtų žmonių pristatymo arba dėl kitų priverstinių priežasčių (Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymas, 2000-10-31, Nr. 42-1192. TAR, 2017-07-13, Nr. 12168, 15 straipsnis).

LAT baudžiamojoje byloje Nr. 2K-197-222/2020 išaiškintas atleidimo atvejis nuo baudžiamosios atsakomybės dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 291 straipsnio 1 dalies taikomos sankcijos, kad atsakomybė kyla tik tais atvejais, kai pažeidžiamas saugomos valstybės sienos teisinis režimas, t.y. tos, kurią laisvai pereiti draudžiama. Nagrinėjamos bylos kontekste teisiškai vertinant padarytą nusikalstamą veiką, reikšmingi yra ir Europos Sąjungos teisės aktai, nustatantys asmenų judėjimą per sienas, Sąjungos kodeksas (Šengeno sienų kodeksas) apibrėžiantis Europos Sąjungos valstybių narių vidaus ir išorės sienas, jų kontrolę, trečiųjų šalių piliečių atvykimo sąlygas ir kita. Teismas pažymi, kad baudžiamajame įstatyme – BK 291 straipsnio 2 dalyje – nustatyta, kad nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 291 straipsnio 1 dalį atleidžiamas užsienietis, kuris neteisėtai atvyko į Lietuvos Respubliką turėdamas tikslą pasinaudoti prieglobsčio teise. BK 291 straipsnio 1 dalyje nustatyta atsakomybė tam, kas neteisėtai perėjo Lietuvos Respublikos valstybės sieną. Taigi atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės esant sąlygai – tikslui pasinaudoti prieglobsčio teise taikomas užsieniečiui tais atvejais, kai jis padaro BK 291 straipsnio 1 dalyje nurodytą nusikalstamą veiką (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-197-222/2020).

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikoje taikoma 1951 m. vasario 28 d. Ženevoje priimta Konvencija dėl pabėgėlių statuso (toliau – Ženevos konvencija), jos 31 straipsnyje įtvirtinta nuostata neskirti nuobaudų už neteisėtą įvažiavimą ar neteisėtą buvimą susitariančiosios valstybės teritorijoje pabėgėliams, kurie, atvykę iš teritorijos, kur jų gyvybei ar laisvei grėse pavojus, įvažiuoja į šių šalių teritoriją arba yra joje be leidimo, jeigu jie patys nedelsdami prisistato valdžios institucijoms ir išsamiai paaiškina savo neteisėtą įvažiavimą ar buvimą (Ženevos konvencija „*dėl pabėgėlių statuso*“. 1951 m. liepos 28 d).

Kauno apygardos teismo nuosprendžiu baudžiamojoje byloje Nr. 1-339-397/2017 kaltinamieji asmenys G.S., S.A. ir K.Z buvo pasiprašę prieglobsčio, tačiau prašymas dėl prieglobsčio teisės nebuvo patenkintas, nes 2017 m. rugpjūčio 10 d. VSAT prie LR VRM Pagėgių rinktinės Sienos kontrolės skyriaus rašte Nr. (21/22)-8-4808 „Dėl

prieglobsčio procedūros pradėjimo“ nurodyta, kad iš įtariamųjų apklausų ir EURODAC sistemos duomenų matyti, kad minėti piliečiai jau ne kartą yra prašęsi prieglobsčio įvairiose Europos Sąjungos valstybėse, todėl galimai piktnaudžiauja prieglobsčio procedūra (Kauno apygardos teismo 2017 m. lapkričio mėn. 16 d. nuosprendis, priimtas baudžiamojoje byloje Nr. 1-339-397/2017).

Kitoje, LAT baudžiamojoje byloje Nr. 2K-217-628/2021 Sirijos Arabų Respublikos pilietis L.F. pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu BK 291 straipsnio 2 dalies pagrindu buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 300 straipsnio 2 dalį dėl kaltinimo tuo, kad laikė, gabeno ir panaudojo žinomai netikrą dokumentą t.y. asmens tapatybės kortelę. Teismas konstatavo, kad 1951 m. Konvencijos dėl pabėgėlių statuso nustatyta, jog valstybės neskiria nuobaudų (baudžiamųjų sankcijų) už neteisėtą įvažiavimą ar neteisėtą buvimą jų teritorijoje pabėgėliams, kurie, atvykę (tiesiogiai) iš teritorijos, kur jų gyvybei ar laisvei grėsė Konvencijoje nurodytas pavojus, atvyksta į šių valstybių teritoriją arba yra joje be leidimo, jeigu jie patys nedelsdami prisistato valdžios institucijoms ir išsamiai paaiškina savo neteisėtą atvykimą ar buvimą. Toks reikalavimas apima ne tik neteisėtą sienos kirtimą, bet ir suklastotų ar netikrų dokumentų naudojimą šiame kontekste, kadangi dažnu atveju prieglobsčio ieškantiems asmenims tai būna vienintelis būdas pasiekti saugią valstybę. Taigi, tuo atveju, kai asmuo pasinaudoja suklastotais dokumentais tam, kad galėtų atvykti į saugią valstybę ir gauti prieglobstį, tokie veiksmai patenka į neteisėto atvykimo sąvoką 1951 m. Konvencijos prasme, t.y. traktuojami kaip toks prieglobsčio siekiančio asmens elgesys, už kurį valstybės Konvencijos dalyvės yra įsipareigojusios netaikyti atsakomybės. Sirijos pilietis L.F. išvyko dėl to, kad jo šalyje vyksta karas, jis buvo šaukiamas atlikti privalomąją karo tarnybą. Prieglobsčio Lietuvos Respublikoje suteikimo ir panaikinimo tvarkos aprašo 116.1.1 punktu, bausmė už atsisakymą kariauti konflikte, kuriame asmuo gali būti verčiamas daryti karo nusikaltimus, yra pagrindas suteikti pabėgėlio statusą. LAT konstatavo, kad BK 31 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad asmuo neatsako pagal baudžiamuosius įstatymus už veiką, kurią jis padarė siekdamas pašalinti jam pačiam, kitiems asmenims ar jų teisėms, visuomenės ar valstybės interesams gresiantį pavojų, jeigu šis pavojus negalėjo būti pašalintas kitomis priemonėmis ir padaryta žala yra mažesnė už tą, kurios siekta išvengti. Iš šios įstatymo formuluotės matyti, kad baudžiamoji atsakomybė už padarytą veiką pašalinama tik tada, kai nustatomos būtinojo reikalingumo teisėtumo sąlygos: 1) turi grėsti žala; 2) pavojus akivaizdus ir realus; 3) gresiančio pavojaus negalima pašalinti kitais būdais, kaip tik padarant žalą teisės saugomiems interesams; 4) iškilęs pavojus pašalinamas

padarant žalą trečiajam asmeniui; 5) padaryta žala turi būti mažesnė nei išvengtoji. Teismas taip pat konstatavo, kad būtinojo reikalingumo instituto esmė ir paskirtis suponuoja būtinybę asmeniui įvertinti daromą žalą ir žalą, kurios siekiama išvengti, ir sąmoningai pasirinkti elgesio variantą, leisiantį padaryti mažesnę žalą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-217-628/2021).

Pagal senąjį LTSR 1961 metų baudžiamąjį kodeksą, neteisėtas valstybės sienos perėjimas buvo reglamentuojamas BK 213 straipsnyje kaip įvažiavimo į pasienio zoną ar pasienio ruožą arba gyvenimo juose taisyklių pažeidimas ir dėl tokių taisyklių pažeidimo paprastai būdavo iškeliamos administracinės arba baudžiamosios bylos priklausomai nuo pavojingumo laipsnio. Nusikaltimo kvalifikuojantys požymiai buvo pakartotinumai ir grupiškumas. Pakartotiniu nusikaltimu buvo laikoma, kai asmuo du ar daugiau kartų neteisėtai pereidavo valstybės sieną, nepriklausomai nuo teistumo už ankstesnįjį. Grupė iš anksto susitarusių asmenų buvo laikoma dviejų ar daugiau asmenų susitarimą padaryti šį nusikaltimą iki jo pradžios. Pažymėtina, kad 1999 metų įstatymu buvo gerokai sušvelninta sankcija. Atsisakyta iki tol buvusios trejų metų minimalios laisvės atėmimo ribos ir numatyta alternatyvi laisvės atėmimui bausmė - bauda arba areštas, arba laisvės atėmimas iki dvejų metų. Šis pakeitimas buvo labai aktualus, nes sudarė teismui galimybę skirti bausmę atsižvelgiant į faktišką veikos pavojingumą, kuris gali būti labai menkavertis pagal BK 291 straipsnio 1 dalį nurodytiems nusikaltimo sudėties požymiams. Pavyzdžiui, kai pasienio gyventoja grybaudama surizikuoja pasižvalgyti grybų ir už valstybės sienos ribų.

Ši norma BK 291 straipsnio buvo papildyta labai pavėluotai, tik 1999 metais. Autorė mano, kad faktiškai padarė išimtį dėl to, kad buvo atsižvelgiama į nelegalių migrantų gausą, kuriuos reikėjo teisti ir kalinti bei manoma, kad šiuo atveju buvo tęsiamas sovietiniams laikams būdingas teisinis nihilizmas. Vadinasi sovietiniu laikotarpiu suformuluota straipsnio dispozicija formaliai išliko nepakeista, bet iš dalies pasikeitė tik sankcija.

Doktrinos duomenimis, neteisėtas sienos perėjimas dažnai siejamas su nelegalia migracija ir gali būti keliamas saugumo ir sveikatos klausimų. Nelegalūs imigrantai gali būti pažeidžiami arba būti panaudoti kaip vergai, taip pat gali kelti grėsmę valstybės saugumui. Tačiau yra atvejų, kai asmenys gali teisėtai ieškoti prieglobsčio ir gali būti bėgantys dėl neįmanomų gyvenimo sąlygų savo gimtinėje. Šie asmenys gali kreiptis į valstybės institucijas ir prašyti pabėgėlių statuso, jei jie atitinka tam tikrus kriterijus, tokie

kaip persekiojimas dėl rasės, religijos ar politinių pažiūrų (Abramavičius et al., 2010, p. 483-484).

Vadinasi, valstybės turi priimti priemones, kad užtikrintų, jog šie asmenys būtų priimami, kad jie galėtų teisėtai ieškoti prieglobsčio. Tai gali apimti teisėtą migracijos politikos priemones, pavyzdžiui, leidimą gauti ar pabėgėlių priėmimo procesų reformą, siekiant užtikrinti, kad asmenys galėtų teisėtai ir saugiai atvykti ir prašyti apsaugos.

Apibendrintai, darytina išvada, kad užsieniečiui, neteisėtai atvykusiam į Lietuvos Respublikos teritoriją iš valstybės, kurioje jo gyvybei ar laisvei gresia pavojus, atsakomybė už neteisėtą atvykimą ir buvimą Lietuvoje netaikoma, jeigu jis atvykęs į Lietuvos Respubliką nedelsdamas Lietuvos Respublikos valstybės sienos perėjimo punktuose arba Lietuvos Respublikos teritorijoje, kurioje galioja pasienio teisinis režimas, valstybės sienos apsaugos tarnybai, teritorinei policijos įstaigai ar užsieniečių registracijos centrui pateikia motyvuotą prašymą suteikti pabėgėlio statusą. Jeigu nustatoma, kad asmens prašymas suteikti prieglobstį Lietuvoje yra pateiktas tik siekiant išvengti baudžiamosios atsakomybės ir realiai tokio prieglobsčio nesiekiant, toks asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už neteisėtą sienos perėjimą.

4.2. Kvalifikavimo ypatumai už neteisėtą žmonių gabenimą per valstybės sieną

Doktrinos duomenimis, kvalifikavimo ypatumai už neteisėtą žmonių gabenimą per valstybės sieną priklauso nuo daugelio veiksnių, tokių kaip šalies teisinių nuostatų, gabenimo masto ir pobūdžio, taip pat vežėjo ir jo tikslų. Neteisėtas žmonių gabenimas gali turėti ir administracines pasekmes, tokias kaip baudos, išsiuntimas iš šalies, vizų atsisakymas arba ribojimai kelionėms, o žmonės, kurie yra gabenami neteisėtai, gali būti deportuojami arba laikinai sulaikyti. Taip pat doktrinoje akcentuojama, kad žmogaus gabenimas per sieną gali būti ir teisėtas, jei jis vykdomas laikantis teisės aktų ir tarptautinių sutarčių, pavyzdžiui, susitarimo dėl pabėgėlių statuso ir jų apsaugos, kuris reglamentuoja pabėgėlių teises ir teisėtą jų pervežimą (Abramavičius et al., 2001, p. 26-27).

Teisėtai vykti tranzitu per Lietuvos Respubliką galima tik turint galiojantį pasą ar kitą jam prilygintą dokumentą, tranzitinę vizą ir dokumentus, suteikiančius teisę įvažiuoti į gretimą valstybę, jeigu ko kito nenumatyta įstatymuose arba tarptautinėse sutartyse. Be tranzitinės vizos turi teisę vykti tik piliečiai tų valstybių, su kuriomis nustatyta vykimo be vizų tvarka, užsieniečiai, skrendantys orlaiviu ir pasiliekančios oro uosto tranzitinėje zonoje jo nutūpimo, keitimo ir keleivių persėdimo laiku. Tokių asmenų

buvimas Lietuvoje laikomas teisėtu tik iki 3 parų. Ilgiau pasiliekančias asmenys tranzitinę vizą privalo pratęsti migracijos tarnyboje. Neteisėtai tranzitu vykstantys arba laiku nepratęšę vizos užsieniečiai gali būti baudžiami. Tačiau baudžiamoji atsakomybė už minėtas veikas galima tik esant dviem pagrindinėms sąlygoms: jei anksčiau užsieniečiui už nurodytų taisyklių pažeidimą per vienerius metus buvo paskirta administracinė nuobauda (ANK 536-537 str.) ir jam netaikomas išsiuntimas iš Lietuvos Respublikos. Už pirmą užsieniečių atvykimo, buvimo Lietuvos Respublikoje ir vykimo per ją tranzitu taisyklių pažeidimą netaikomas išsiuntimas iš Lietuvos Respublikos, paprastai yra taikoma administracinė atsakomybė. Baudžiamoji atsakomybė atsiranda tik už piktybinį atvykimo, buvimo ar vykimo tranzitu taisyklių pažeidimą. Pabrėžtina, kad piktybiniu taisyklių pažeidimu, užtraukiančiu baudžiamąją atsakomybę, paprastai laikomas toks pažeidimas, kurį padaro asmuo, anksčiau du kartus baustas administracinėmis nuobaudomis už tų pačių taisyklių pažeidimą. Taigi baudžiamoji atsakomybė užsieniečiams dėl jų atvykimo, buvimo Lietuvos Respublikoje ir vykimo per ją tranzitu taisyklių piktybinį pažeidimą taikoma tik tuo atveju, jeigu už tai anksčiau šie asmenys ne mažiau kaip du kartus buvo patraukti administracinėn atsakomybėn už nurodytų taisyklių pažeidimą ir nesuėjo terminas (vieneri metai), kuriam pasibaigus laikoma, kad asmeniui nebuvo paskirta administracinė nuobauda. Čia visiškai neturi reikšmės, kad nuobaudos buvo taikytos ne už tos pačios rūšies pažeidimą (Abramavičius et al., 2001, p. 28-29).

Lietuvos Respublikos baudžiamasis įstatymas pabrėžia, kad neteisėtas nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturinčio užsieniečio gabenimas per Lietuvos Respublikos valstybės sieną, neteisėtai valstybės sieną perėjusio tokio užsieniečio gabenimas ar slėpimas Lietuvos Respublikos teritorijoje baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki šešerių metų; neteisėtas nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturinčio užsieniečio gabenimas per Lietuvos Respublikos valstybės sieną, neteisėtai valstybės sieną perėjusio tokio užsieniečio gabenimas ar slėpimas Lietuvos Respublikos teritorijoje dėl savanaudiškų paskatų arba jei tai sukėlė pavojų asmens gyvybei, - laisvės atėmimu iki aštuonerių metų; neteisėto nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturinčio užsieniečio gabenimo per Lietuvos Respublikos valstybės sieną, neteisėtai valstybės sieną perėjusio tokio užsieniečio gabenimo ar slėpimo Lietuvos Respublikos teritorijoje organizavimas – laisvės atėmimu nuo ketverių iki dešimties metų (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000-10-25, Nr. 89-2741 galiojanti suvestinė redakcija 2023-04-15, 292 straipsnis).

Tais atvejais, kai neteisėtai užsieniečius per valstybės sieną gabenantis kaltininkas kartu su jais neteisėtai kerta valstybės sieną, jam kyla BK 291 straipsnio 1 dalyje ir 292 straipsnio atitinkamoje dalyje numatytų normų kaip visumos (BK 292 straipsnio atitinkama dalis) ir dalies (BK 291 straipsnio 1 dalis) konkurencija. Tokiu atveju kaltininko veika kvalifikuojama pagal BK 292 straipsnio atitinkamą dalį, numatančią visus veikos objektyviosios pusės požymius, t.y. apimančią visą padaryto nusikaltimo visumą (Abramavičius et al., 2010, p. 487-488).

Teismo nutartyje problema kilo dėl veikos kvalifikavimo kaip tęstinės ar kaip daugeto, LAT baudžiamojoje byloje Nr. 2K-415/2009 pagal BK 292 straipsnio 1 dalį P.M. nuteisė už tai, kad neteisėtai gabeno nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturinčius, neteisėtai Lietuvos Respublikos valstybės sieną perėjusius užsieniečius, t. y. Baltarusijos Respublikos piliečius ir taip pat nuteistas pagal BK 24 straipsnio 3 dalį, ir 292 straipsnio 2 dalį nuteistas už tai, kad dėl savanaudiškų paskatų neteisėtai per Lietuvos Respublikos valstybės sieną gabeno nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturinčius užsieniečius. P.M. gabeno Lietuvos Respublikos teritorijoje neteisėtai Lietuvos Respublikos valstybės sieną perėjusius užsieniečius S. A. ir A. G., t. y. atliko BK 292 straipsnio 1 dalies dispozicijoje nurodytus veiksmus, akivaizdžiai sudarančius šios veikos objektyviusius požymius. Pagal byloje nustatytas ir teismų sprendimuose nurodytas faktines aplinkybes P. M. veika atitinka šiuos BK bendrosios ir specialiosios dalies straipsniuose nurodytus požymius, nes jis aktyviais veiksmais tiesiogiai realizavo konkretaus nusikaltimo – neteisėto užsieniečių gabenimo per Lietuvos Respublikos valstybės sieną – objektyviusius požymius. Šioje byloje teismas nustatė, kad abiejų šių nusikaltimų objektas yra tas pats – valdymo tvarka, valstybės sienų neliečiamumas, abi veikos padarytos panašiu būdu. Bylos fabuloje teismas išaiškino ir veikos tęstinumo prasmę, kad nustatytas faktines aplinkybes P. M. sumanymas neteisėtai gabenti per Lietuvos Respublikos valstybės sieną užsieniečius kilo skirtingomis aplinkybėmis, skirtingu laiku: pirmuoju atveju – pasiūlius Baltarusijos piliečiui J. J., antruoju atveju – M. Š., su kuriuo susitarimas įvyko 2006 m. lapkričio pradžioje, jau po pirmojo nusikaltimo padarymo. Taigi teismas konstatavo, kad kiekviena iš šių veikų buvo organizuota ir įgyvendinta atskirai, savarankiškai viena nuo kitos, jas skyrė nemažas – maždaug trijų mėnesių – laiko tarpas. Per Lietuvos Respublikos valstybės sieną buvo gabenami skirtingi žmonės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-415/2009).

Sekančioje, LAT baudžiamojoje byloje Nr. 2K-332/2012 nagrinėjamu atveju BK 292 straipsnyje nustatytas veikos kvalifikavimas, kad pagal BK 292 straipsnio 1 dalį atsako tas, kas neteisėtai per Lietuvos Respublikos valstybės sieną gabeno nuolatinės gyvenamosios Lietuvos Respublikoje neturintį užsienietį, arba neteisėtai valstybės sieną perėjęs tokį užsienietį gabeno ar slėpė Lietuvos Respublikos teritorijoje. BK 292 straipsnio 2 ir 3 dalyje įtvirtintos kvalifikuotos šios nusikalstamos veikos sudėtys, kai neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną vykdomas dėl savanaudiškų paskatų BK 292 straipsnio 2 dalis, kai organizuojamas toks neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną BK 292 straipsnio 3 dalis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-332/2012).

Lyginamuoju aspektu lyginant BK 292 straipsnio 1 dalies sankciją su 291 straipsnio 1 dalies sankcija, matyti, kad BK 292 straipsnyje įtvirtinta veika įstatymo leidėjo vertinama kaip gerokai sunkesnė organizuojant ar padedant padaryti BK 292 straipsnyje numatytą neteisėtą žmonių gabenimą per valstybės sieną, tais pačiais veiksmais kartu organizuojamas ar padedamas padaryti neteisėtas valstybės sienos perėjimas. Taigi, darytina išvada, kad tokiu atveju BK 292 straipsnio 1,2 ar 3 dalyse numatyti nusikalstamos veikos požymiai visiškai apima BK 291 straipsnio 1 dalyje numatytos veikos požymius kaip visuma ir dalis. Vadinasi, esant tokiai situacijai, kai dvi normos atitinka vieną ir tą patį nusikaltimą, tačiau viena norma visiškai atitinka padarytą nusikaltimą, o kita – tik jo dalį, tokiu atveju tarpusavyje konkuruoja normos ir būtina taikyti tik vieną iš jų, šiuo atveju – visumos norma – BK 292 straipsnio atitinkamą dalį.

LAT baudžiamųjų bylų apžvalgoje Nr. 2K-289/2013 dėl veikos kvalifikavimo problemų už neteisėtą žmonių gabenimą per valstybės sieną, pabrėžia, kad teisinėje praktikoje pasitaiko atvejų dėl nepagrįsto realios nusikalstamų veikų sutapties inkriminavimo netinkamai išsprendus baudžiamosios teisės normų konkurencijos klausimą. Teismas pažymi, kad nustačius, jog kelios baudžiamojo įstatymo normos atitinka vieną padarytą nusikalstamą veiką, t.y. esant baudžiamojo įstatymo normų konkurencijai, problemų teismams kilo kaltininkui inkriminuojant kelias jo padarytą nusikalstamą veiką kvalifikuojančias aplinkybes, taip pat sprendžiant bendrosios ir specialiosios normų santykį. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimą, jei padarytoje nusikalstamoje veikoje yra keli ją kvalifikuojantys požymiai, šiai veikai taikomas tas BK straipsnis ar jo dalis, kuri numato sunkiausią kvalifikuojantį požymį, tačiau nuosprendyje turi būti nurodyti ir kiti byloje nustatyti padarytos veikos sudėties požymiai (BPK 305, 331 straipsniai). Šiuo aspektu pasisakyta, kad neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną kaip nusikalstama

veika aprašytas pagrindine (BK 292 straipsnio 1 dalis) ir kvalifikuotomis sudėtimis (BK 292 straipsnio 2 ir 3 dalis). Kvalifikuotose sudėtyse neatkartojamas visas pagrindinės nusikalstamos veikos turinys, bet tik daroma nuoroda į šį turinį ir pateikiami papildomi kvalifikuojamieji požymiai. Tai, kad BK 292 straipsnio 3 dalyje nėra nuorodos į 2 dalį, nereiškia, kad įstatymas reikalauja šias dvi veikas taikyti atskirai vieną nuo kitos. Kai dėl tos pačios veikos konkuruoja pagrindinė ir kvalifikuota sudėtys, taikoma kvalifikuota sudėtis, o esant kvalifikuotų sudėčių konkurencijai, taikytina norma, apibrėžianti griežčiausiai baustiną nusikalstamą veiką (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-289/2013).

Apibendrintai, dėl neteisėto valstybės sienos perėjimo ir neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną analizuojamus magistriniame darbe nusikaltimo sudėties teorinius ir praktinius aspektus, pažymėtina, kad tiek pagal mokslininkų nuomones, tiek pagal teismų praktiką, tiek pagal autorės nuomonę, valstybės sienos pažeidimas dėl neatsargumo arba būtinojo reikalingumo atveju nėra nusikaltimas. Pavyzdžiui, kai ūkininkas nusiveja ir parsiveda iš už valstybės sienos ten nuklydusį gyvulį, nors ir yra veiką kvalifikuojantys požymiai, tačiau akivaizdu, kad dvejų metų laisvės atėmimo bausmė už tokią veiką būtų absurdas.

Dėl neteisėto valstybės sienos perėjimo ar žmonių gabenimo per valstybės sieną dauguma šalių yra laikomas nusikaltimu, už kurį yra taikomos atitinkamos sankcijos pagal pavojingumo dydį. Tai gali apimti ir laisvės atėmimą arba administracinę nuobaudą, ar baudžiamosios nuobaudos skyrimą, pavyzdžiui baudos, įkalinimas, viešieji darbai, sąlyginis nuosprendis, gali būti ir bausmės atidėjimas, bausmės kompensacijos ir kitokios teisinės pasekmės, nes šios pasekmės priklauso nuo nusikaltimo sunkumo, pavojingumo, kaltės formos, sunkinančių bei lengvinančių aplinkybių, veikėjo paskirties ir kitų faktorių.

Vadinasi, kad iš altruistinių paskatų veikiantis kaltininkas gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės ir dėl mažareikšmiškumo (BK 37 str.), arba veikai ar asmeniui praradus pavojingumą (BK 36 str.), arba pagal laidavimą (BK 40 str.) ir panašiai. Be to, atsakomybė gali būti švelninama ir kitais Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso numatytais pagrindais, pavyzdžiui pagal BK 54 straipsnį, arba pagal BK 75 straipsnį.

IŠVADOS

1. Neteisėtai pereinant Lietuvos Respublikos valstybės sieną yra kėsiamasi į valdymo tvarką, pažeidžiamas Lietuvos Respublikos valstybės suverenumas, valstybės sienos neliečiamumas bei visuomenės saugumas. Nusikaltimas yra tarptautinio pobūdžio (konvencinis). Ši nusikaltimo valstybės sienos perėjimo dispozicija yra blanketinė, kadangi valstybė norminiais aktais nustato tam tikrą valstybės sienos ir pasienio teisinį režimą, kurio reikia nustatyti tvarkai pasienio ruože užtikrinti visumą. Valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymas, reglamenuoja valstybės sienos sampratą ir jos ribas, šis įstatymas nustato Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir pasienio teisinius režimus, pasienio kontrolės punktų veiklą, organizavimą ir apsaugos reguliavimą.
2. Lietuvos Respublikos valstybės siena yra vertikali linija, apibrėžianti valstybės teritorijas – sausumas, vandenų, žemės gelmių bei oro erdvės – ribas, kurios farvateris atitinka Lietuvos Respublikos valstybės sieną, tarp valstybės sienos ženklų. Valstybės sienos nustatytos tarptautinėmis sutartimis. Šiuo metu Lietuva turi sienas su Latvija, Baltarusija, Lenkija ir Rusija.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 291 straipsnio 1 dalies taikymas bei aiškinimas paprastai susijęs ne tik su Lietuvos Respublikos teisės aktais, bet ir su tarptautiniais teisės aktais, kurie nustato asmenų judėjimą per sienas. Šengeno sienų kodeksas, apibrėžiantis Europos Sąjungos valstybių narių vidaus ir išorės sienas, jų kontrolę, trečiųjų šalių piliečių atvykimą ir sąlygas. Tarybos 2002 m. lapkričio 28 d. pamatinis sprendimas 2002/946/TVR, apibrėžiantis asmenims atsakomybę už pažeidimus, susijusius su neteisėtu sienos kirtimu. Tarybos 2002 m. lapkričio 28 d. direktyva 2002/90/EB, apibrėžianti aspektus dėl padėjimo neteisėtai atvykti, vykti tranzitu ir apsigyventi. Ženevos konvencija dėl pabėgėlių statuso su galimybe gauti tarptautinę apsaugą pasinaudojant prieglobsčio teise. Taip pat Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties. Šis įstatymas reglamentuoja užsieniečių atvykimo ir išvykimo, buvimo ir gyvenimo Lietuvoje tvarką, dokumentų išdavimo tvarką, prieglobsčio suteikimo bei kitus užsieniečių teisinės padėties Lietuvos Respublikoje klausimus.
4. Neteisėtu valstybės sienos perėjimu laikoma, kai valstybės siena pereinama ne nustatytoje vietoje arba bandoma pereiti neturint paso, vizos, leidimo ar kito tarptautinius reikalavimus atitinkančio dokumento. Šis nusikaltimas priskiriamas nesunkių nusikaltimų kategorijai ir laikomas baigtu neteisėtai perėjus valstybės

sieną (formalioji sudėtis), nepavykęs bandymas tai padaryti yra pasikėsinimas. Valstybės sienos pažeidimas dėl neatsargumo arba būtinojo reikalingumo atveju nėra nusikaltimas. Nusikaltimo motyvai ir tikslai veikos kvalifikavimui reikšmės neturi, išskyrus atvejus, numatytus Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 291 straipsnio 2 dalyje, kai siekiama pasinaudoti prieglobsčio teise, 3 dalyje, kai užsienietis deportuojamas į šalį, iš kurios neteisėtai perėjo Lietuvos Respublikos valstybės sieną, arba į šalį, kurios pilietis jis yra.

5. Neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną yra nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturinčio užsieniečio gabenimas per Lietuvos Respublikos valstybės sieną arba asmens, siekiančio neteisėtai pereiti Lietuvos valstybės sieną, pervežimas, pervedimas, perskraidinimas, perplukdymas per sieną, kitaip tariant, bet kokie veiksmai, kuriais nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturintis užsienietis neteisėtai transportuojamas bet koku būdu iš užsienio valstybės į Lietuvos Respublikos teritoriją arba iš Lietuvos Respublikos į užsienio valstybę.
6. Neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną reglamentuojamas BK 292 straipsnyje. Nusikaltimas pasireiškia alternatyviomis veikomis, objektyviajai pusei įgyvendinti pakanka, kad būtų atliktas bet kuris vienas iš šio straipsnio dispozicijoje numatytų veiksmų. Neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną yra priskirtas prie sunkesnių nusikaltimų kategorijos. Pagal BK 292 straipsnio 1 dalį – priskiriamas prie apysunkių nusikaltimų (Lietuvos Respublikos BK 11 str.4 d.). Pagal BK 292 straipsnio 2 ir 3 dalį – priskirtinas prie kvalifikuojančių požymių ir turi būti įrodinėjamas privalomai. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo. Gabenimo neteisėtumą nulemia tai, kad gabenamas asmuo kerta sieną nelegaliai, t.y. išvengiant patikrinimo pasienio kontrolės punkte, pateikiant suklastotą dokumentą, suteikiantį teisę kirsti valstybės sieną, paveikiant pasienio kontrolės punkto pareigūną tokiu būdu, kad šis neteisėtai praleidžia asmenį per sieną. Gabenimu neturėtų būti laikomas asmens perkėlimas iš vienos vietos į kitą toje pat patalpoje, iš vieno pastato į kitą pastatą toje pat namų valdoje, iš namo į kiemą ar lauką kaltininko sodyboje ir panašiai.
7. Asmenys, kurie patys negabeno ir neslėpė užsieniečių, bet padėjo juos gabenti ar slėpti (instruktavo vedlį, parūpino maisto ir panašiai), tokiu atveju gali atsakyti kaip bendrininkai. Organizavimo atveju organizatoriaus veiksmai kvalifikuojami pagal BK 292 straipsnio 3 dalį be nuorodos į BK 24 straipsnio 4 dalį, nes įstatymų leidėjas šiame straipsnyje jau nustatė griežtesnę tokio kaltininko atsakomybę nei to paties

nusikaltimo vykdytojų. Ar pavyko pergabenti užsienietį per valstybės sieną, pergabenti ar paslėpti Lietuvos teritorijoje, ar to padaryti nepavyko, veikai kvalifikuoti pagal BK 292 straipsnį reikšmės neturi. Gabenimas Lietuvos Respublikos teritorijoje yra laikomas baigtu nuo momento, kai kaltininkas pradėjo vežti ar vesti asmenį, o slėpimas – nuo momento, kai gabenamas asmuo pradėjo naudotis suteikta prieglauda ir yra laikoma, kad gabenimo bei slėpimo nusikaltimo sudėtis yra formalioji.

8. Abiejų šių nusikaltimų tiek neteisėto valstybės sienos perėjimo, tiek neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną objektas yra tas pats – valdymo tvarka, valstybės sienų neliečiamumas.
9. Abiejų analizuotų veikų subjektu gali būti Lietuvos Respublikos pilietis ar užsienietis arba asmuo be pilietybės, pakaltinamas ir kuriam sukako ne mažiau 16 metų. Abu nusikaltimai padaromi tik tiesiogine tyčia, kaltininkui suvokiant, kad jis neteisėtai pereina valstybės sieną, arba supranta, kad neteisėtai per Lietuvos Respublikos valstybės sieną gabeno nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturintį užsienietį arba neteisėtai valstybės sieną perėjusį tokį užsienietį gabena ar slepia Lietuvos Respublikos teritorijoje, ir nori taip veikti. Gabenamo ar slepiamo asmens statuso suvokimas yra būtinas tyčinės kaltės elementas, todėl neatsako pagal minėtą straipsnį asmuo, kuris gabeno ar slėpė asmenį nežinodamas, kad šis asmuo nelegaliai į Lietuvą atvykęs užsienietis.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymas (2000). *Valstybės žinios*, 2000-10-31, Nr. 42-1192. TAR, 2017-07-13, Nr. 12168.
5. Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas (2004). *Valstybės žinios*, 2004-04-30, Nr. 73-2517. TAR, 2016-11-16, Nr. 26857.
6. Lietuvos Respublikos policijos įstatymas (2000). *Valstybės žinios*, 2000-10-27, Nr. 90-2777. TAR, 2015-07-03, Nr. 10818.
7. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 1997-01-08, Nr. 2-16 (galiojanti suvestinė redakcija 2023-01-01).
8. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties (2004). *Valstybės žinios*, 2004-04-30, Nr. 73-2539 (galiojanti suvestinė redakcija 2023-04-01).
9. Lietuvos Respublikos karo padėties įstatymas (2000). *Valstybės žinios*, 2000-06-28, Nr. 52-1482. TAR, 2020-07-16, Nr. 15863.
10. Lietuvos Respublikos transporto veiklos pagrindų įstatymas (1991). *Valstybės žinios*, 1991-10-25, Nr. 215-0. TAR, 2002-03-20, Nr. 29-1034.
11. Lietuvos Respublikos gyventojų registrų įstatymas (1999). *Valstybės žinios*, 1992-01-31, Nr. 21-0. TAR, 2014-11-14, Nr. 16874.
12. Lietuvos Raudonojo kryžiaus draugijos, raudonojo kryžiaus, raudonojo pusmėnulio kristalo emblemos ir pavadinimo įstatymas (2000). *Valstybės žinios*, 2000-10-25, Nr. 89-2744. TAR, 2008-02-05, Nr. 15-517.
13. Ženevos 1951 m. liepos 28 d. konvencija dėl pabėgėlių statuso. *Valstybės žinios*, 1997-02-07, Nr. 12-227.

Ministro įsakymai ir kiti poįstatyminiai teisės aktai

14. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro ir Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymas dėl kelionės dokumentų, kurie suteikia teisę užsieniečiui atvykti į Lietuvos Respubliką (2007). *Valstybės žinios*, 2007-12-01, Nr. 125-5123. TAR, 2019-03-28, Nr. 4820.

Europos Sąjungos reglamentai, direktyvos ir kt.

15. Tarybos 2002 m. lapkričio 28 d. direktyva 2002/90/EB apibrėžanti padėjimą netesėtai atvykti, vykti tranzitu ir apsigyventi. *OJ L 328*, 5.12.2002, p. 17-18.

16. Europos Parlamento ir Tarybos 2004 m. balandžio 29 d. direktyva 2004/38/EB dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje. *OJ L 158*, 30.4.2004, p. 77-123.

17. Tarybos 2001 m. birželio 28 d. direktyva 2001/51/EB papildanti Konvencijos dėl 1985 m. birželio 14 d. Šengeno susitarimo įgyvendinimo 26 straipsnio nuostatas. *OJ L 187*, 10.7.2001, p. 45-46.

18. Europos Parlamento ir Tarybos 2006 m. kovo 15 d. reglamentas (EB) Nr. 562/2006, nustatantis taisyklių, reglamentuojančių asmenų judėjimą per sienas, Bendrijos kodeksą (Šengeno sienų kodeksas). *OJ L 105*, 13.4.2006, p. 1-32.

19. Tarybos 2004 m. gruodžio 13 d. reglamentas (EB) Nr. 2252/2004 dėl valstybių narių išduodamų pasų ir kelionės dokumentų apsauginių savybių ir biometrikos standartų. *OJ L 385*, 29.12.2004, p. 1-6.

20. Tarybos 2001 m. kovo 15 d. reglamentas (EB) Nr. 539/2001 nustatantis trečiųjų šalių, kurių piliečiai, kirsdami išorines sienas, privalo turėti vizas, ir trečiųjų šalių, kurių piliečiams toks reikalavimas netaikomas, sąrašus. *OL L 81*, 2001 3 21.

21. Tarybos 2002 m. lapkričio 28 d. pamatinis sprendimas 2002/946/TVR dėl baudų sistemos stiprinimo siekiant užkirsti kelią padėjimui netesėtai atvykti, vykti tranzitu ir apsigyventi 9 straipsniu. *SEK (2006) 1591 (galutinis)*.

22. Tarybos 2002 m. birželio 13 d. pagrindų sprendimas 2002/584/TVR dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos. *OJ L 190*, 18.7.2002, p. 1-20.

23. Europos Sąjungos 1992 m. vasario 7 d. Maastrichto sutartis dėl Europos Sąjungos (sutartimi buvo sukurta Europos Sąjunga, įsigaliojo 1993 m. lapkričio 1 d.). *OJ C 325, 24.12.2002, p. 5-32.*
24. Konvencija dėl Šengeno susitarimo 1985 m. birželio 14 d. sudaryto tarp Benilukso ekonominės sąjungos valstybių, Vokietijos Federacinės Respublikos ir Prancūzijos Respublikos Vyriausybių dėl laipsniško jų bendrų sienų kontrolės panaikinimo įgyvendinimo. *OJ L 239, 22.9.2000, p. 19-62.*
25. Europos Sąjungos protokolas (Nr. 19) dėl į Europos Sąjungos sistemą integruotos Šengeno *acquis*. *OL C 202, 2016 6 7, p. 290-292.*
26. Europos Parlamento ir Tarybos 2016 m. kovo 9 d. reglamentas (ES) 2016/399 dėl taisyklių, reglamentuojančių asmenų judėjimą per sienas, Sąjungos kodekso (Šengeno sienų kodeksas). *OL L 77, 2016 3 23, p. 1-52.*

Specialioji literatūra

27. ABRAMAVIČIUS, A., et al. (2010). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (vyr. moksl. red. prof. habil. dr. Gintaras Švedas)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
28. ABRAMAVIČIUS, A., et al. (2004). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (vyr. moksl. red. prof. habil. dr. Gintaras Švedas)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
29. ABRAMAVIČIUS, A., et al. (2001). *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. II knyga*. Vilnius: Eugrimas, 2 – asis papildytas leidimas.
30. ABRAMAVIČIUS, A., et al. (2001). *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 2 –asis papildytas leidimas.
31. PIESLIAKAS, V. (2006). *Lietuvos Baudžiamoji teisė. I knyga*. Vilnius: Justitia.
32. PIESLIAKAS, V. (2008). *Lietuvos baudžiamoji teisė. II knyga*. Vilnius: Justitia.
33. PIESLIAKAS, V. (2000). *Baudžiamoji teisės. Specialioji dalis. I knyga*. Vilnius: Justitia.
34. PIESLIAKAS, V. (1996). *Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija.
35. PRAPIESTIS, J., et al. (2002). *Namų advokatas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
36. GUTAUSKAS, A. (2014). *Visuotinė Lietuvių enciklopedija*. Vilnius: Justitia.

37. ŠVEDAS, G., et al. (2005). *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
38. ŠVEDAS, G., et al. (2006). *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*.
39. VADAPALAS, V. (2003). *Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas.
40. LIEKIS, A. (1997). *Lietuvos sienų raida*.

Teismų praktika

41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-197/2020.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. vasario 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-127/2004.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-480/2010.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. spalio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-199-719/2022.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-415/2009.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-127/2004.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-520/2012.
48. Vilniaus apygardos teismo 2014 m. birželio 12 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-368/2014.
49. Kauno apygardos teismo 2022 m. sausio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-A-68-593/2022.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-411/2009.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-413-888/2022.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-451/2011.

53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-332/2012.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-121-387/2018.
55. Kauno apygardos Teismo 2022 m. gruodžio 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-413-888/2022.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-102/2009.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-197-222/2020.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-217-628/2021.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-289/2013.
60. Kauno apygardos teismo 2017 m. lapkričio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-339-397/2017.
61. Kauno apygardos teismo 2023 m. vasario 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-152-485/2023.

SANTRAUKA

Neteisėtas valstybės sienos perėjimas ir neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną

Inesa Paročkienė. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios justicijos teisės katedra, 2023 – 63 p. Vadovė: doc. dr. Andželika Vosyliūtė. Recenzentas: lekt. Marius Aidukas.

Magistro darbe analizuojama neteisėto valstybės sienos perėjimo ir neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną tema, įtvirtinta Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 291-292 straipsniuose, nagrinėjant tiek reikšmingus tarptautinius teisės aktus, tiek Lietuvos Respublikos teisės aktus, mokslininkų padarytas išvadas doktrinoje, tiek teismų praktikoje pateiktus išaiškinimus. Ši tema labiausiai atskleidžiama per visuotinai pripažįstamų ir saugomų vertybių įgyvendinimo prizmę. Neteisėtas valstybės sienos perėjimas ir neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną yra veiksmas, bet kuriomis priemonėmis ir būdais, kai pažeidžiamas valstybės sienos neliečiamumas, valstybės suverenumas bei visuomenės saugumas. Lietuvos Respublikos Konstitucija įtvirtina, kad niekas negali varžyti ar riboti Tautos suvereniteto, savintis visai Tautai priklausančių suverenių galių. Šio nusikaltimo dispozicija yra blanketinė, nes valstybė norminiais aktais nustato tam tikrą valstybės sienos ir pasienio teisinį režimą, taisyklių ir priemonių rinkinį, kurių reikia nustatytai tvarkai pasienio ruože užtikrinti, visumą. Nusikaltimas yra tarptautinio pobūdžio (konvencinis), kuris pažeidžia tiek tarptautinės teisės, tiek ir nacionalinės teisės nuostatas.

Darbe analizuojama neteisėto valstybės sienos perėjimo ir neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną teisinio reguliavimo aspektai, valstybės sienos, teritorijos ir apsaugos reglamentavimas, tarptautinis teisės aktų reguliavimas, asmenų judėjimo per valstybės sieną ypatumai, subjektyviųjų, objektyviųjų ir kvalifikuojančių požymių analizė. Baigiamajame darbe, remiantis teisės doktrina ir teismų praktika, analizuojami ir kvalifikavimo ypatumai. Atlikus teisės aktų ir teismų praktikos tyrimą konstatuojama, kad neteisėto valstybės sienos perėjimo ir neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną, pažeidimo padarymas labiau susijęs su kontrabanda, karo pabėgėliais, taip pat įskaitant prekybą žmonėmis, darbo jėgos išnaudojimą, priverstinę prostituciją ir kitas nusikalstamas veikas.

SUMMARY

Illegal crossing of the state border and illegal transportation of people across the state border

Inesa Paročkienė. Department of Criminal Justice Law, Faculty of Law, Vilnius University, 2023 - 63 pages. Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Andželika Vosyliūtė. Reviewer: Lect. Marius Aidukas.

The master's thesis analyzes the topic of illegal crossing of the state borders and illegal transportation of people across the state borders, which is established in Articles 291-292 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, by examining both significant international legal acts and the legal acts of the Republic of Lithuania, conclusions made by scholars in doctrine and clarifications provided by courts in practice. This topic is best revealed through the prism of the implementation of universally recognized and protected values. Illegal crossing of the state borders and illegal transportation of people across the state borders are actions that violate the inviolability of the state borders, state sovereignty and public safety by any means and methods. The Constitution of the Republic of Lithuania establishes that no one can restrict or limit the sovereignty of the Nation and appropriate the sovereign powers belonging to the entire Nation. The provision of this crime is blanket, as the state establishes a certain legal regime, rules and set of measures to ensure the established procedure at the border zone with regulatory acts. The crime is of an international (conventional) nature, violating both international law and national law. The aspects of legal regulation of illegal crossing of the state borders and illegal transportation of people across the state borders, regulation of the state borders, territories and security, regulation of international legal acts, peculiarities of movement of persons across the state borders, analysis of subjective, objective and qualifying features are analyzed in the paper. In the final part of the paper, based on legal doctrine and court practice, the peculiarities of qualification are analyzed. After examining legal acts and court practice, it is concluded that the commission of the crime of illegal crossing of the state borders and illegal transportation of people across the state borders is more closely related to smuggling, war refugees, including human trafficking, exploitation of labor, forced prostitution and other criminal acts.